

**Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка**
Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв
Кафедра дошкільної та початкової освіти

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня: «магістр»

на тему:

«Організація групової роботи учнів початкових класів на уроці
«Я досліджую світ»»

Виконала:

Студентка IV курсу, 61 групи
Спеціальності 013 «Початкова освіта»
Клименко Діана Олександрівна

Науковий керівник:

к. біол. н., доцент Коваль Вікторія
Олександрівна

Чернігів - 2022

Роботу подано до розгляду «___» _____ 2022 року.

Студентка

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Науковий керівник

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Рецензент

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засідання кафедри *дошкільної та початкової освіти*

протокол № _____ від «___» _____ 2022 р.

Студентка допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Зав. кафедри

(підпис)

(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Клименко Д. О. «Організація групової роботи учнів початкових класів на уроці «Я досліджую світ»»

Кваліфікаційна робота за спеціальністю 013 «Початкова освіта» – Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка; факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв; кафедра дошкільної та початкової освіти, Чернігів, 2023. Магістерську роботу присвячено теоретичному обґрунтуванню та перевірці на практиці організації групової роботи як засобу підвищення ефективності засвоєння знань та умінь учнів початкової школи на прикладі курсу «Я досліджую світ».

У теоретичному розділі роботи проаналізовано наукові та методичні джерела з досліджуваної проблеми; виділено психолого-педагогічні аспекти застосування групових форм роботи; проаналізовано види та прийоми групових форм роботи. В другій частині роботи проаналізовано результати емпіричного дослідження та доведено ефективність застосування групових форм роботи на уроках «Я досліджую світ» для процесу засвоєння знань та умінь з предмету; розроблено рекомендації для вчителів щодо організації групової роботи учнів початкових класів.

Ключові слова: групові форми роботи, учні початкової школи, освітній процес, «Я досліджую світ».

ABSTRACT

D. O. Klymenko «Organization of group work of primary school students in the lesson «I explore the world»»

Qualification work for specialty 013 «Primary education» - T.G. Shevchenko National University Chernihiv Collegium. ; faculty of preschool, elementary education and arts; Department of Preschool and Elementary Education, Chernihiv, 2023. The master's thesis is devoted to the theoretical justification and verification in practice of the organization of group work as a means of increasing the efficiency of the assimilation of knowledge and skills of elementary school students using the example of the course «I explore the world». In the theoretical section of the work, scientific and methodical sources on the researched problem are analyzed; psychological and pedagogical aspects of the application of group forms of work are highlighted; types and techniques of group forms of work are analyzed.

In the second part of the work, the results of the empirical research were analyzed and the effectiveness of the use of group forms of work in the lessons «I explore the world» for the process of assimilation of knowledge and skills in the subject was proven; recommendations were developed for teachers regarding the organization of group work of primary school students.

Key words: *group forms of work, primary school students, educational process, «I explore the world».*

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1

1.1 Поняття, роль та місце групової роботи у навчальній діяльності..... 11

1.2 Психолого-педагогічні аспекти застосування групових форм роботи з молодших школярів.....23

1.3 Види та прийоми групової роботи школярів у процесі навчальної діяльності29

РОЗДІЛ 2 ОРГАНІЗАЦІЯ ГРУПОВОЇ РОБОТИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ...43

2.1 Використання інноваційних педагогічних технік для стимулювання групової взаємодії в початкових класах.....43

2.2 Методичні основи організації групової роботи учнів.....55

РОЗДІЛ 3

3.1 Експериментальне дослідження.....61

3.2 Методичні рекомендації щодо організації групової роботи на уроках «Я досліджую світ».....69

ВИСНОВКИ.....79

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....80

ДОДАТКИ

ВСТУП

Актуальність дослідження зумовлена тим, що у всьому світі освіта розглядається як ключовий фактор стабільності та розвитку суспільства. Оновлення та розвиток освіти пов'язані з підвищенням її якості, яка, у свою чергу, визначає якість життя людини і суспільства. Загальною основою сучасної стратегії розвитку освіти є гуманістична концепція, суть якої полягає у беззастережному визнанні людини як вищої цінності, пріоритету її прав на вільний розвиток та повноцінну реалізацію здібностей та інтересів. Для гуманістичної системи цінностей характерний пріоритет виховних цілей над цілями навчання, що відповідає глибинним витокам вітчизняної педагогічної культури, в якій «будівництво» морального стрижня людини у всі віки було значно важливіше, ніж якась сума її знань.

Оновлення змісту освіти здійснюється в умовах децентралізації управління, широкої автономізації освітніх установ, розвитку варіативності освіти та диференціації навчання, підвищення інтересу педагогів-практиків до дослідницької, експериментальної діяльності.

Позитивні загалом процеси нині мають і негативні наслідки: порушення збалансованості змісту освіти, навантаження учнів, зниження рівня їх підготовки. У навчальному процесі масової школи зберігаються протиріччя між фронтальними формами навчання і суто індивідуальними способами навчально-пізнавальної діяльності кожного учня, між диференціацією навчання і однаковістю змісту і технологій навчання, між переважаючим пояснювально-ілюстративним способом викладання і діяльнісним характером навчання.

Одним з важливих напрямів у вихованні та навчанні є розробка та впровадження нових педагогічних технологій, основною ознакою яких можна вважати адаптивність всіх елементів педагогічної системи, а саме цілей, змісту, методів, засобів, форм організації пізнавальної діяльності учнів, прогнозів відповідності результатів навчання вимогам гуманістичної школи.

Головне завдання сучасної освіти – це розкриття здібностей кожного учня, виховання людини, готової до життя у конкурентному, високотехнологічному світі. Щоб стати успішним надалі молодшому школяру необхідно вчитися розуміти інших людей, бути активним у комунікаціях, ефективно взаємодіяти в процесі спілкування, оскільки саме у початковій школі розвивається особистісний потенціал для включення до спільної діяльності та продуктивного співробітництва, насамперед у процесі отримання нових знань та вмінь.

Сучасні освітні стандарти розширюють завдання шкільного навчання та крім предметних результатів акцентують увагу на сформованості таких комунікативних універсальних навчальних дій, як кооперація, врахування позиції співрозмовника при взаємодії з ним, уміння налагоджувати відносини з однолітками, ефективно вибудовувати процес комунікації та обмін інформацією. Загалом вміння співпрацювати є базовою складовою комунікативної компетентності учня та відображає суть суб'єктної позиції школяра, яка потрібна при освоєнні всіх типів освітніх програм.

Здатність до співпраці зароджується у дошкільному дитинстві та інтенсивно розвивається протягом усього періоду навчання дитини у школі. Протягом молодшого шкільного віку діти активно включаються до суспільних групових занять, виявляють високий інтерес до спільної навчальної діяльності з однолітками. Також у цей період відбувається найбільше інтенсивне встановлення дружніх контактів. Вміння заводити друзів та набувати навичок

соціальної взаємодії з групою однолітків є одним із найважливіших завдань розвитку у молодшому шкільному віці.

Відомо, що від навичок конструктивного спілкування, що набуваються у дітьми у цей період, багато в чому надалі залежить їх особистісне благополуччя. Природно, що в умовах спеціально організованого співробітництва формування комунікативних дій відбувається інтенсивніше і в більш широкому спектрі, що визначає більшу результативність запланованих результатів початкової загальної освіти.

Здатність до співпраці – це найважливіша природна умова соціального розвитку; домінуючий фактор розвитку людини як суб'єкта власного життя; а навчальна співпраця – специфічна середовище, в якому відбувається самопізнання, саморозуміння, самоактуалізація та самовдосконалення, а також пізнання та розуміння інших людей.

При цьому багато вчених і практиків сходяться на думці, що в даний час становлення здатності до співробітництва часто запізнюється і в багатьох дітей, які приходять до школи, вони виявляють яскраво виражені індивідуалістичні, «антикооперативні» тенденції та схильність працювати, не зважаючи на партнера; також виявлено, що велика кількість сучасних дітей сприймають ситуації співробітництва як напружені, стресові, які вимагають серйозних подолань та зусиль. Більшість молодших школярів мають низький рівень розвитку комунікативної сфери, який не відповідає віковому, нормативному, а отже потрібно цілеспрямовано створювати психолого-педагогічні умови для розвитку навчальної співпраці учнів за програмою початкової загальної освіти [16, 22, 45].

У світлі вищевикладеного ми вважаємо, що підвищити якість навчання школярів можливо шляхом організації групової форми роботи, що характеризується навчальною діяльністю учнів на основі навчального

співробітництва в малих групах з урахуванням навчальних можливостей та ступеня навчання школярів з предмета.

Таким чином, актуальність дослідження полягає у дослідженні групових форм роботи учнів початкової школи як засобу підвищення ефективності засвоєння знань та умінь розвивати навички діяльності з додатковою інформацією, вміння аналізувати, узагальнювати її.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та перевірити на практиці особливості організації групової роботи як засобу підвищення ефективності засвоєння знань та умінь в початковій школі на прикладі курсу «Я досліджую світ».

Відповідно до поставленої мети визначено **завдання дослідження:**

1. Аналіз теоретичних джерел та наукової літератури щодо психолого-педагогічних аспектів групової роботи молодших школярів.

2. Вивчення практичного досвіду використання групової роботи в початковій школі.

4. Визначення ефективності застосування різних видів групової роботи, на уроках «Я досліджую світ».

5. Розробка методичних рекомендацій щодо організації групової роботи молодших школярів.

Об'єктом дослідження є освітній процес у початковій школі.

Предмет дослідження: організація групової роботи як засобу підвищення ефективності засвоєння знань та умінь в початковій школі.

Для дослідження психолого-педагогічних аспектів групової форми роботи молодших школярів нами були використані наступні **методи** збору та аналізу інформації:

-теоретичний аналіз і узагальнення наукових та методичних джерел з досліджуваної проблеми;

- анкетування для збору даних щодо думок, ставлення та досвіду вчителів щодо групової роботи;
- спостереження за груповою роботою молодших школярів у різних ситуаціях навчання;
- групові дискусії та інтерв'ю для отримання думок про досвід учнів та ставлення до групової роботи;
- аналіз навчальних досягнень учнів після проведення групової роботи порівняно з іншими формами роботи;
- педагогічний експеримент;
- методи математичної статистики обробки результатів педагогічного експерименту.

Апробація матеріалів відбулась на всеукраїнських конференціях:

1.Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю студентів, аспірантів і молодих учених «Крок у науку: дослідження у галузі природничо-математичних дисциплін та методик їх навчання» 1 грудня 2022 рік м.Чернігів

2.Всеукраїнська онлайн-конференція з міжнародною участю «Стратегії та практика організації освітнього процесу в умовах невизначеності: нові виклики та перспективи реалізації» 30 травня 2023 рік м.Чернігів

Публікації. За темою дослідження було опубліковано наступні роботи:

1. Клименко Д.О. Гра як засіб формування природничих знань у початковій школі/ Збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих учених (1 грудня 2022 р., м. Чернігів) Чернігів : НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2022.180 с.

2.Клименко Д.О. Застосування групових форм роботи з учнями початкової школи на уроках «Я досліджую світ»/ Стратегії та

практика організації освітнього процесу в умовах невизначеності: нові виклики та перспективи реалізації: Матеріали всеукраїнської онлайн-конференції з міжнародною участю. Чернігів: НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2023. 140 с.

Експериментальна база дослідження: Експеримент проводився на базі Семенівської гімназії №2 Семенівської міської ради Чернігівської області. В експерименті щодо ефективності застосування групових форм роботи брали участь школярі 2-Б класу (класний керівник – Клименко Діана Олександрівна). До анкетування були залучені вчителі початкових класів цієї школи.

Структура роботи: Робота містить у собі 87 сторінок, 3 розділи, 3 таблиці, 3 рисунків (діаграм) та 61 позиція у списку літератури .

Розділ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ГРУПОВОЇ РОБОТИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

1.1 Поняття, роль та місце групової роботи у навчальній діяльності

Ефективність навчального процесу залежить від форм навчання, які вибирає вчитель. Форми навчання відповідають конкретним вимогам суспільства у певний момент, а також повинні відповідати реальним цілям та завданням навчально-виховного процесу. На даний момент у методиці можна виділити три форми навчання: індивідуальну, фронтальну та групову. Кожна з них має свої переваги та недоліки, а при розумному їх поєднанні досягаються найвищі показники ефективності навчання.

Принципово новий підхід до розуміння ролі та функцій освіти на даний момент визначає цілі, спрямовані на задоволення потреб особистості, соціальних груп та суспільства.

На сучасному етапі розвитку суспільства держава надсилає школі запит – підготувати не просто людину, яка освоїла стандарти освіти, а підготувати конкурентоспроможну особистість. Успішність людини на ринку праці багато в чому залежить від здатності набувати та розвивати вміння та навички, освоювати нові технології, які змінюються приблизно раз на п'ять років. У цій ситуації мають змінитись і цілі освіти. Вона стає особистісно-орієнтованим. Ведучою стає пізнавальна діяльність, а не викладання.

Перш ніж дитина приходить до школи, провідною діяльністю є ігрова діяльність. Дошкільнята практично завжди мають спілкування з однолітками – партнерами з гри. Про це піклуються батьки та вихователі дошкільних закладів. Спілкування з однолітками створює умови до розвитку творчого початку дитині та до формування в неї вольових компонентів діяльності із затвердження, відстоювання і захисту своєї позиції. Створюються умови самовиявлення

дитини, отже щодо її самопізнання і самооцінки. Далі у житті дитини відбуваються дуже важливі зміни: вона стає школярем. З радістю йде до школи – її приваблює новизна. У школі дітей розсаджують за зручні сучасні парти, забороняють розмовляти один з одним, взаємодопомогу на уроці називають «підказкою та списуванням». І виходить, що в навчанні – у їхній головній на даному віковому етапі справі – вони позбавлені активного спілкування з однолітками та нормального розвитку. Діти навчаються поруч, але не разом, не співпрацюючи один з одним. В результаті виходить, що ми позбавляємо дітей можливості нормального розвитку, оскільки позбавляємо можливості спілкування. Тому вчитель на сучасному етапі має організувати співпрацю дітей, допомогти їм у груповій взаємодії. Таким чином, забезпечити умови для зародження ініціативності самої дитини.

Виходячи з вищесказаного, можна сказати, що сучасним вимогам освіти відповідає комунікативно-діяльнісний підхід у навчанні, в якому ініціативні усі сторони навчального процесу. Саме групове взаємодія дозволяє розвивати необхідні якості подальшого формування компетенцій.

Група – це спільність людей, об'єднаних спільною діяльністю, єдністю цілей та інтересів, взаємною відповідальністю. Групова форма навчання висуває високі вимоги до вчителя, який керує класом. Він має добре володіти дисципліною, досконало освоїти технологію групової роботи, вміти регулювати взаємодію учнів [29].

Робота у групі дозволяє індивідуально регулювати обсяг матеріалу та режим роботи, дає можливість формувати вміння спільно виконувати роботу, використовувати прийом взаємоконтролю. Можливість самостійно оцінювати свою роботу без звичної оціночної системи дозволяє дотриматися принципу «оціночної безпеки», розвивати інтерес до предмета, а використання опорних

сигналів (таблиць, схем, малюнків тощо) полегшить запам'ятовування матеріалу, що вивчається.

Для світової педагогіки нового століття характерним є перехід до таких моделей навчання, які ставлять учня в активну позицію. Навчальний процес будується як пошукова, дослідницька діяльність, під час якої відбувається обмін думками, розгортаються дискусії. Перехід класно-урочної системи від фронтальної до індивідуальних та групових форм роботи – це вимога часу, а не данина моді. І в зв'язку з цим не зовсім виправданим є те скромне місце, яке поки що займає в школі групова робота [34].

Одна з головних причин використання групової навчальної роботи полягає в тому, що вона дозволяє учням у процесі навчання підтримувати одне одного. В дію вступають мотиви задоволення допитливості, створення щось зробити та запропонувати іншим. У результаті учні набувають особистісно значне, осмислене знання. Групова навчальна робота має великий потенціал.

Основна мета групової роботи – розвиток мислення учнів, а розвивати мислення – отже, розвивати вміння думати. При цьому вирішується низка навчальних та виховних завдань:

- зростає обсяг засвоюваного матеріалу та глибина його розуміння;
- на формування понять, умінь, навичок витрачається менше часу, ніж при фронтальному навчанні;
- учні отримують задоволення від занять, комфортніше почуваються у школі;
- зростають пізнавальна активність та творча самостійність учнів;
- змінюється характер взаємовідносин між дітьми (зникають байдужість, агресія, додаються теплота та людяність);
- зростає згуртованість класу;

- зростає самокритичність (дитина, яка мала досвід роботи з однолітками, більш точно оцінює свої можливості, краще контролює себе);

- вчитель отримує можливість реально здійснювати індивідуальний підхід до учнів (враховувати їх взаємні схильності, здібності, темп роботи при розподілі класу на групи, давати групам завдання, диференційовані за складністю) [18].

Таким чином, групова робота створює сприятливі умови для включення всіх школярів в активну роботу на уроці. При організації роботи у групах кожен учень мислить, висловлює свою думку. У групах народжуються суперечки, обговорюються різні варіанти вирішення, йде взаємонавчання дітей у процесі навчальної дискусії, навчального діалогу. Особливо важливо, що групова форма роботи дозволяє реалізувати індивідуальний підхід в умовах масового навчання, організувати взаємодію дітей для виявлення їх індивідуальних можливостей та потреб.

Отже, групова робота – це така форма організації діяльності, при якій на базі класу створюються невеликі робочі групи для спільного виконання завдання чи навчальних завдань. При груповій роботі передбачається спільне планування навчальної діяльності, вибір методів та засобів її здійснення.

Груповий спосіб навчання виник у XV – XVI ст., коли з'явилися протиріччя в системі індивідуального способу навчання, який не відповідав вимогам буржуазного суспільства. У середньовічній школі у одного вчителя навчалося 5 – 8 учнів, і всі мали різну підготовку. Вчитель працював з кожним індивідуально та по черзі. У таких умовах єдиним можливим був індивідуальний спосіб навчання. Але з розвитком промисловості, економіки, збільшенням числа міст, з появою друкарства попит на грамотних людей значно збільшився. В одного вчителя могло бути 20, 40, 70, а іноді й більше учнів. Навчати кожного окремо ставало все важче, а ефективність такого навчання

падала. Настала криза індивідуальної форми навчання. Виникла суперечність між кількісним зростанням учнів в одного вчителя та його індивідуальними можливостями навчати кожного по черзі. З'явилася потреба у принципово новій організації процесу навчання. Вихід із положення виявився лише один: почали запроваджувати групову форму організації навчання. Вчитель став навчати учнів не окремо кожного, а одночасно цілу групу [46].

Групи спочатку були маленькі (від 3 до 10 осіб), а потім ставали більше (30 – 50 тощо). Групова форма навчання перевернула уявлення про весь навчально-виховний процес, вона стала системоутворюючим компонентом. Поступово у школах та вузах поширився і став загальним історично новий для тих часів (XVI – XVII ст.) груповий спосіб навчання [46].

Групова форма навчання стала універсальною та поширилася не тільки на уроки та аудиторні заняття, а й на весь навчально-виховний процес, на всі форми та методи навчання та значною мірою – виховання.

Американський професор Л. Трамп намагався поєднати колективну форму навчання із груповою. На початку XX ст. американські вчені Р. Джонсон та Д. Джонсон займаються розробкою технології навчання у співпраці в малих групах, розвиток цієї технології продовжила О.С. Полат [11].

На теоретико-методологічному рівні, використання групової навчальної діяльності досліджується в роботах як вітчизняних (А. Рівін, В. Дяченко, О. Пометун, Л. Пироженко, О. Ярошенко), так і зарубіжних (М. Дойгем, М. Хантер, С. Каган, Ш. Шаран, Д. Дервіс, Р. Славін, Д. Джонсон) дослідників. Психологічні аспекти використання групового навчання також аналізуються у працях К. Левіна, Х. Гарднера, Р. Бейлза, К. Роджерса та Л. Виготського.

Особливу увагу приділяють О. Ярошенко, яка розробила загальні принципи організації групової навчальної діяльності та наголосила на її практичному використанні для навчання різних предметів. Інші дослідники, такі

як О. Пометун та Л. Пироженко, розглядають групове навчання як одну з інтерактивних технологій.

Групова форма навчання виникла як альтернатива традиційним формам навчання та була вперше запропонована великими педагогами, такими як Ж.-Ж. Руссо, Й. Г. Песталоцці, Дж. Дьюї. Вони вірили, що поєднання індивідуального та групового навчання сприяє успішному розвитку учнів.

Сучасне суспільство висуває дедалі вищі вимоги до випускнику школи. У зв'язку з цим останніми роками сталися значні зміни у житті школи. Якісно новий зміст навчання школярів передбачає якісно нові форми навчання. Для розвитку необхідних навичок та умінь учнів багато методистів сьогодні звертають більшу увагу на групову форму роботи. Вона гармонійно вписується в класно-урочну систему та доповнює її, пристосовуючи до сучасних вимог, виправляючи деякі недоліки.

Педагогічний словник дає таке визначення груповій роботі на уроці: «Групова робота на уроці – форма організації навчально-пізнавальної діяльності на уроці, що передбачає функціонування різних малих груп, які працюють як над загальними, так і над специфічними завданнями педагога» [29].

Є.І. Пасов дає таке визначення: «Група – це певна кількість учнів (3 – 5 осіб), тимчасово об'єднаних учителем або з власної ініціативи з метою виконання навчального завдання та які мають спільну мету та функціональну структуру» [37].

Дослідники характеризують групову форму роботи як «...таку форму організації діяльності, коли створюються невеликі робочі групи для спільного виконання навчального завдання» [45, с. 108].

У всіх зазначених визначеннях загальним є те, що при груповій організації навчання створюються невеликі групи учнів, об'єднані для виконання спільного завдання.

Однак між груповою формою навчання та груповим способом навчання існує різниця. Форма навчання визначається видом спілкування. А організаційні форми навчання, своєю чергою, визначають метод навчання.

В основі сьгоднішніх уявлень про роль групової роботи в навчанні лежать праці Ж. Ж. Піаже, Л.С. Виготського та інших вчених, які підкреслюють особливу роль соціальної взаємодії та міжособистісного спілкування у процесі інтелектуального розвитку. Дослідження педагогів та психологів показують, що навчання у групі сприятливо впливає на розвиток мови, приносить вищі навчальні результати порівняно з іншими формами та методами роботи.

В сучасній школі розвиток особистості відбувається у процесі навчальної діяльності. До кінця навчання у початковій школі ми маємо сформувати у молодшого школяра основні компоненти цієї провідної діяльності: навчально-пізнавальні мотиви, навчальні дії, контроль та самоконтроль, оцінку та самооцінку.

Державний стандарт загальної освіти націлює на пріоритетне спрямування формування загальнонавчальних умінь та навичок. Тут важлива активна позиція учня на вирішення навчального завдання. А це можливо за особливої організації учнів у навчальному процесі, а саме при використанні парної та групової роботи, де дитина озброюється навичками самостійної діяльності, стає у позицію дослідника, стає рівноправним учасником навчання.

Діяльність школярів є колективною. На уроці учні люблять працювати парами, радитись, тому, що школярі відчують потребу у спілкуванні, працюючи у складі групи, вони у власному досвіді переконуються у користі спільного планування, розподілі обов'язків, взаємоспілкуванні [20].

Учні гуртуються між собою, привчаються діяти узгоджено і злагоджено, відчуваючи колективну відповідальність за результат спільної діяльності. Групова форма організації роботи вимагає явних зусиль і здібностей кожного, а

це є природним стимулом здорового творчого змагання. Групова робота – одна з форм колективної діяльності учнів під час уроку.

Принцип роботи у групі полягає у передачі учням на період такої роботи функцій, традиційно виконуваних вчителем: інформаційних, організаційних, контролюючих та (частково) оцінювальних [12].

Групова форма навчальної роботи передбачає включення групи учнів до спільного планування навчальної діяльності, виховання та з'ясування інформації, обговорення, взаємний контроль. Ця форма передбачає роботу учнів над єдиними завданнями. Темп роботи залежить від складу групи. Учень індивідуально приймає інформацію. Але в процесі засвоєння знань йому необхідно висловлюватись, давати обґрунтування рішенням. Порівняно з фронтальною групова форма навчання представляє учням частіше та повніше викладати свої думки вголос. Цим процесом взаємного навчання керує вчитель. Він контролює діяльність навчальних груп, вносить корективи [41].

Для організації повноцінної навчальної діяльності дуже важливі такі форми роботи, як взаємна перевірка завдань, взаємні завдання груп, навчальний конфлікт, і навіть обговорення учасниками способів своєї дії. Так, під час взаємної перевірки групи здійснюють ті форми перевірки, які раніше виконувалися вчителем. На перших етапах запровадження цієї дії одна група може відзначати помилки та недоробки у роботі іншій, але надалі школярі переходять лише до змістовного контролю (виявляються причини помилок, пояснюється їх характер).

Однією з головних цілей організації групової діяльності є розвиток мислення учнів. Робота групи допомагає дитині осмислити навчальні дії. Спочатку, працюючи спільно, учні розподіляють ролі, визначають функції кожного члена групи, планують діяльність. Пізніше кожен зможе виконати усі ці операції самостійно. Крім того, робота в групі дозволяє дати кожній дитині

емоційну та змістовну підтримку, без якої багато хто взагалі не може включитися у загальну роботу класу. У боязких та слабких дітей розвивається шкільна тривожність. Кожна дитина має можливість утвердитися в собі в мікроспорах, де немає переважного авторитету вчителя та уваги всього класу.

У груповій діяльності учні набувають досвіду виконання тих рефлексивних вчительських функцій, які становлять основу вміння вчитися (контроль та оцінка, цілепокладання, планування). Робота у групі дозволяє підвищити мотивацію, залучити до змісту навчання якнайбільшу кількість учнів класу.

При правильній організації групової діяльності школярі навчаються спілкуватися, відстоювати свою точку зору, чути і приймати думку іншого, приходити на допомогу товаришу у скрутній ситуації. Крім того, вирішується й низка інших навчальних та виховних завдань:

- зростає обсяг засвоюваного матеріалу та глибина його розуміння;
- на формування понять, умінь, навичок витрачається менше часу, ніж при фронтальному навчанні;
- учні отримують велике задоволення від занять, комфортніше почувуються у школі;
- зростає пізнавальна активність та творча самостійність учнів;
- змінюється характер взаємовідносин між дітьми: зникає байдужість, агресія; додається теплота та людяність;
- згуртованість класу зростає;
- діти починають розуміти один одного та самих себе, відносяться один до одного і до себе з великою повагою;
- зростає самокритичність: дитина, яка має досвід роботи з однолітками, точніше оцінює свої можливості, краще контролює себе;

- діти допомагають у навчанні своїм товаришам, з великою повагою і менш споживчому ставляться до праці вчителя;

- набувають навичок, необхідних для життя у суспільстві: відповідальність, такт, вміння будувати свою поведінку з урахуванням позицій інших людей[19].

Вчитель має можливість реально здійснювати індивідуальний підхід до учнів; враховувати їх взаємні схильності, здібності, темп роботи при розподілі класу на групи, давати групам завдання, диференційовані за складністю. Виховна робота вчителя стає необхідною умовою групового навчання, оскільки всі групи у своєму становленні проходять стадію конфліктних відносин.

Зрозуміло, немає необхідності включати групову роботу у кожний урок. Групову роботу можна виконувати при вирішенні завдань, які не вирішуються одноосібно (нестандартні, складні). Наприклад, при формуванні понять, виведенні способів вирішення певного класу завдань, при вирішенні завдань – пасток, при контролі та оцінці знань.

Групові форми роботи дозволяють створити ширші контакти між школярами, ніж за традиційних формах класно-урочної системи. Виховна цінність полягає у спільному переживанні, викликаному вирішенням завдань групою та у формуванні власної точки зору, наукових переконань. З досвіду групової роботи помічено, що учні краще виконують завдання групи, ніж індивідуально, що обов'язково позначається поліпшенні психологічного мікроклімату під час уроку.

Групове навчання привносить новизну до організації традиційного процесу, сприяє розвитку соціально значимих відносин між учителем і групою учнів, учнів між собою. Саме в групі відбувається навчання рефлексії, тобто вмінню дивитися на себе, на свою діяльність з боку, розуміти, що ти робиш, навіщо і чому ти робиш і кажеш те чи інше, і оцінювати свої дії.

Естонський вчений Х.І. Лійметс виділяє такі принципи групової роботи:

- клас розбивається на кілька груп від 3 до 6 осіб;
- кожна група отримує своє завдання, що може бути однакове для всіх чи диференційованим;
- всередині кожної групи між її учасниками розподіляються ролі («лідер», «спікер», «аналітики», «охоронець часу» тощо);
- процес виконання завдання у групі складає основі обміну думками, оцінками;
- вироблені групою рішення обговорюються всім класом [24].

Мета групової роботи – активне включення кожного учня у процес засвоєння навчального матеріалу [39].

Завдання групової роботи:

1. Активізація пізнавальної діяльності.
2. Розвиток навичок самостійної навчальної діяльності: визначення провідних та проміжних завдань, вибір оптимального шляху, вміння передбачати наслідки свого вибору, об'єктивно оцінювати його.
3. Розвиток умінь успішного спілкування (уміння слухати та чути один одного, вибудовувати діалог, ставити питання на розуміння тощо).
4. Удосконалення міжособистісних взаємин у класі [39].

Таким чином, під груповий формою навчання розуміють таку форму організації діяльності, коли він з урахуванням класу створюються невеликі робочі групи (5-7 учнів) для спільного виконання навчального завдання.

1.2 Психолого-педагогічні аспекти групової форми роботи молодших школярів

Особливу роль в навчанні молодших школярів відіграє навчальна співпраця, тому що саме в цей період у дитини розширюється та оновлюється коло спілкування у зв'язку з включенням її у шкільний колектив; також відбувається розширення меж пізнання нею навколишнього світу, у тому числі, й світу соціального, що зумовлює специфіку та спрямованість міжособистісного спілкування в різних життєвих ситуаціях. Крім того, молодший шкільний вік є сензитивним для вироблення таких звичок, як моральні та соціально-значущі, які визначають вектор взаємовідносин дітей у ході спілкування [20].

Навчальна співпраця молодших школярів носить різноманітний і багаторівневий характер. Вирізняють такі форми співробітництва молодших школярів: налагодження відносин навчального співробітництва між школярем та вчителем; активну участь школяра у спільній та розподіленій навчальній діяльності класу; ініціативні спроби налагодити між собою навчальну співпрацю; розвинені форми навчальної співпраці однолітків; ініціативні спроби учня ставити та вирішувати навчальні завдання, використовуючи при цьому лише допомогу інших необхідності; розвинена форма індивідуальної навчальної діяльності [29].

Характеризуючи особливості навчального співробітництва у молодшому шкільному віці, можна назвати такі переваги організації навчального співробітництва у навчальній діяльності дітей цього віку:

- глибина розуміння та обсяг засвоюваного матеріалу зростають; пізнавальна та творча самостійність дітей також зростає;
- на формування знань та умінь менше витрачається часу;

- дисциплінарні труднощі, що зумовлені дефектами навчальної мотивації, активно знижуються;
- учні комфортно почуваються у школі та отримують більше задоволення від занять;
- між учнями відбувається зміна характеру взаємовідносин;
- різко зростає згуртованість класу, причому само- і взаємоповага зростають одночасно з критичністю, здатністю адекватно оцінювати як свої, так і чужі можливості;
- учні стрімко набувають найважливіших соціальних навичок: відповідальність, такт, вміння будувати свою поведінку з урахуванням позиції інших людей;
- гуманістичні мотиви спілкування;
- індивідуалізація навчання можлива при розподілі на групи із взаємної схильності дітей, їхнього рівня підготовки, темпу роботи;
- виховна робота стає незамінною умовою групового навчання, тому що усім групам у процесі свого становлення характерне проходження стадії конфліктних відносин [48].

Обговорення, дискусія, проблемне питання – самі поширені способи навчальної співпраці, коли відбувається вирішення навчальних завдань. Величезне значення для ефективності групової роботи має характер її організації, у тому числі, й зовнішня регламентація діяльності учасників, знову ж таки через розподіл функцій, ролей чи способів спільної роботи. При цьому призначення ведучого, який має регулювати перебіг обговорення, може стати причиною самоорганізації спільної роботи учасників навчального співробітництва. Слід підкреслити, що значення, що розвиває, має не тільки сама форма співробітництва, а й спосіб організації спільного розв'язання завдання [28].

Увагу педагогів та психологів в останні десятиліття все більше залучають групові форми роботи не тільки на уроці, але й в позаурочний час. При груповій роботі на уроці, що протікає в атмосфері спільної узгодженої взаємодії, передбачається обмін інформацією, знаннями, продуктами діяльності, а також постійна зміна позиції «учитель – учень», завдяки чому забезпечується виникнення відповідального ставлення до партнера та спільної діяльності із застосуванням взаємоконтролю, підвищується мотивація навчання, формуються колективні відносини. Спілкування групи рівних (передусім однолітків) дає молодшим школярам те, чого не може дати спілкування з дорослим – критичність до думок, слів і вчинків людей [30].

Саме технологія групового навчання найбільшою мірою спрямована на розвиток комунікативних якостей особистості, під час чого в учнів з'являються навички спілкування, зростає самоповага та грамотність. Щоб отримати більш детальну інформацію від своїх однолітків, молодші школярі мають можливість звернутися за роз'ясненням до співрозмовника або партнера, при цьому учень розглядаючи одну проблему, дивиться на неї не лише на власні очі, а й на очі інших дітей.

Необхідними умовами досягнення навчального співробітництва у групових формах діяльності розглядаються такі.

1. Організація групової роботи школярів має здійснюватися на діагностичній основі шляхом оцінювання рівня готовності учнів до групової діяльності та навчальної співпраці. Отримані дані повинні бути основою для технологічного та методично грамотного проектування навчання у групах, зокрема, формування груп, розподіл соціальних ролей між учасниками. Існує реальна різниця у рівнях індивідуальної готовності учнів до навчальної співпраці та готовності груп до навчального співробітництва. Мають місце і повинні братися до уваги також індивідуально-психологічні особливості учнів, а

також їх академічна успішність. Названі особливості особистісного та групового суб'єктів повинні розглядатися як значні детермінанти організації групової діяльності [31].

2. Диференційований підхід до організації групової роботи – це комплекс, що передбачає застосування організаційно-управлінських процедур та дидактико-методичного забезпечення, що враховують перелічені вище значимі особливості суб'єктів взаємодії – як учнів, так і груп.

Диференціація організаційно-управлінських функцій виражається у:

- делегуванні/розподілі функцій між учителем (направляючим суб'єктом) і групою (суб'єктом, що самоорганізується);

- характер та ступінь перерозподілу організаційних функцій визначається рівнем готовності групи до навчальної співпраці;

- узгоджену взаємодію, коли впливи вчителя максимально узгоджені з інтересами та перевагами групи як групового суб'єкта у виборі зони колективної відповідальності (відповідно до її бажань та можливостей) у рамках великої групи (класу) [36].

Дидактико-методична диференціація здійснюється за допомогою диференціації застосовуваного навчального змісту та типів групових навчальних завдань відповідно до рівня готовності груп до співпраці та дидактичних ситуацій взаємодії (відкриття нових знань, застосування знань, вироблення навичок та умінь – у процесі вирішення типових життєвих завдань, проектних завдань) відносно різнорівневими групами.

3. Співпраця, сприяння освітян у школи. По лінії «психолог – вчитель» (соціометричні виміри, визначення рівня конфліктності учнів, тренінги з формування умінь групової взаємодії, побудови міжособистісних відносин). За лінії вчитель – вчитель єдність методичних підходів до освоєння логіки групової навчальної взаємодії, навчання учнів процедурі групової партнерської

взаємодії у процесі вирішення навчальних завдань та технологічно забезпечена взаємодія педагогів, які здійснюють освітній процес в урочній та позаурочній діяльності.

4. Психолого-педагогічна та науково-методична підготовка та підвищення кваліфікації педагогів у питанні організації групової навчально-пізнавальної діяльності, досягнення навчальної співпраці учнів [25].

Групова форма роботи, спрямована на розвиток мислення учнів, означає залучення дитини до навчального процесу, її безпосередня участь у самоорганізації та прояви індивідуального підходу в умовах масового навчання, організація взаємодії учнів щодо виявлення їх індивідуальних можливостей і потреб; самоврядування в колективній діяльності та відповідальність за прийняття рішень, взаємодопомогу. Групова форма покращує співпрацю між педагогом і учням, оскільки впроваджує факт взаємодії навчальної діяльності, здійснюваної суб'єктом стосовно суб'єкту, де педагог сприяє виробленню в дитини системи орієнтації до світу, однокласникам і себе [36].

Першим найважливішим кроком до групової роботи є самовизначення учнів. Учасник майбутньої групи має поставити собі кілька питань, відповісти на них і в результаті сформулювати позицію щодо своєї роботи у групі. Цей процес самовизначення, з однієї сторони, повинен відновити (залучити) наявні в учнів розумові засоби роботи зі змістом, відсіваючи все, що не стосується цієї роботи. З іншого боку, процес самовизначення повинен зорієнтувати учнів для досягнення цілком визначених результатів. І, нарешті, він має визначити місце учасника у групі, його взаємовідносини та взаємодію з іншими учасниками групи.

У міру втягування учня у процес самовизначення починають розгортатися процеси дослідження групової ситуації та дослідження умови завдання, поставленого перед групою. Учні оцінюють можливості одне одного.

Прикидають найкращі варіанти взаємодії та розподілу позицій у групі. Одночасно учасники групи висувають свої версії, що фіксують індивідуальне розуміння цілей та завдань роботи групи. Сенс групової роботи тут – розгорнути якомога більше підходів до роботи над досягненням поставленої мети та критично оцінити кожен із них.

З процесами самовизначення та аналізу ситуації тісно переплетений процес цілепокладання та постановки завдань групової роботи. У навчальній діяльності цілепокладання спирається насамперед на розуміння завдання, особливо його умов. І вміння перевести поставлені питання на дійсність способів та методів розумової та організаційної роботи.

Іншими словами, актуальною метою групової роботи є знаходження (побудова) способу вирішення поставленого завдання. Тоді ціль визначається не так як вирішувати і вирішити, а скільки створити (знайти, побудувати, виділити) спосіб вирішення. Саме таке цілепокладання робить осмисленим групову взаємодію: замість індивідуальних «рішень» учні починають пропонувати один одному різні способи вирішення та обговорювати їх. Процес цілепокладання змушує кожного учасника групи бути орієнтованим у завданнях, які визначила група під час обговорення.

Процес мислення пронизує групову взаємодію. Група не обмінюється думками, не шукає компромісу, не вибирає готові рішення – група розмірковує. Розуміння висловлених у групі ідей усіма учасниками групової роботи, подолання тупикових обговорення ситуацій, виділення способу роботи – усе це забезпечується процесом рефлексії. Рефлексія дозволяє, по-перше, зрозуміти що і як думають інші учасники групи, по-друге, критично оцінити свої уявлення та свій спосіб роботи [45].

Виділяють п'ять основних елементів спільної навчальної діяльності у групі:

1. Позитивна взаємозалежність, тобто розуміння учнем тієї обставини, що він пов'язаний зі своїми товаришами такою мірою, що не дозволяє досягти успіху одному, якщо його не досягнуть решта;

2. Особиста взаємодія, при якій діти повинні спілкуватися між собою, допомагати один одному у вирішенні завдань, виконанні завдань, у пошуку ідей та сюжетів;

3. Індивідуальна відповідальність, коли кожен учень особисто звітує про свою роботу, а оцінка дається і персональному вкладу та колективного результату;

3. Навички спілкування, які прищеплюються учням для того, щоб вони використовували їх в навчальному процесі;

4. Спільна оцінка ходу роботи, за якої групи учнів повинні регулярно підбивати підсумки зробленого та визначати, яким чином кожен з них та група в цілому може діяти більш ефективно;

5. Ідеї та уявлення, що забезпечують групову роботу [26].

Якщо розглядати групову роботу з погляду пересічного учасника, то групова робота для нього набуває сенсу лише в тому випадку, якщо він, по-перше, визнає за кожним членом групи індивідуальні (унікальні) здібності та можливості і бачить у цьому ресурс колективної роботи; а, по-друге, визнає необхідність та важливість організаційної та координаційної роботи всередині групи. Поза цими чинниками його позиція учасника групи найчастіше будується на кшталт: «вирішу сам і поясню іншим». Щоб уникнути спокуси такого самовизначення, у груповій роботі, пропонованій учням, існує важливе правило: завдання має бути рівносильним виключно груповому пошуку рішення. Посильні одному учню завдання зумовлюють об'єднання групи.

Це, звичайно, не означає, що «просидівши» вдома над складним завданням, здатний учень не впорається без допомоги групи. Але тут має сенс

правильна організація багатьох спроб пошуку рішення, що дозволяє різко скоротити час виконання завдання. Наявність кількох потенційних опонентів постійно провокує учнів на висунення нових версій та пошук аргументів на захист своєї точки зору, яка одразу проходить перевірку рештою членів групи. А будь-який розумовий чи організаційний хід будь-якого учасника розцінюється як додатковий ресурс, що збагачує групу та нарощує темп роботи [17].

Одним із найважливіших компонентів у розумінні групової роботи є уявлення про гру. Групова робота це, перш за все, гра, гра у навчання, гра в організацію, гра у мислення. Хто не грає – той залишається поза групою, навіть якщо й сидить разом із усіма. Як і в будь-якій грі, тут є свої правила.

Азарт цієї гри надає складність та неординарність завдання. Будь-яке висловлене припущення, яке не є прийнятим групою, не розцінюється ніким як провал або прояв невігластва, це просто не дуже вдалий ігровий хід. Відрефлексувавши його, можна зробити інший, більш вдалий. Тут триває змагання із самим собою, де учні мають знайти здатність рефлексувати та робити нові та нові спроби, здатність бути організованими та підпорядковуватися груповій організації, здатність розуміти інших, здатність захистити свою думку тощо [26].

Виходячи з вищесказаного, групова форма роботи спрямована на підвищення інтересу до вчення, вироблення позитивного ставлення до нього, і, як наслідок цього, покращення результативності навчального процесу; сприяє виробленню у дітей тих якостей, які потрібні для успішного контакту з іншими людьми; робота у групах відкриває найширші можливості для вироблення навичок соціальної перцепції (сприйняття інших людей, їх зовнішності, мовлення, жестів, міміки, оцінка їхніх дій та вчинків). У процесі спілкування учні вчаться правильно оцінювати свої власні вчинки, регулювати свою

поведінку в залежності від умов оточення, що змінюються, долати протиріччя між членами групи, щоб домогтися більшого взаєморозуміння.

Таким чином, групове співробітництво позитивно впливає на результат діяльності учнів, на їх особистість, формує навчальну групу як колектив у результаті дії складних психологічних механізмів, що регулюють також міжособистісну взаємодію. Характер спільного навчання зумовлений змістом процесу навчання, його цілями, методами, прийомами, засобами, видами діяльності учнів. Організація навчального спілкування між школярами сприяє підвищенню ефективності навчально-пізнавальної діяльності. Взаємодія створює умови для залучення найбільш широкого життєвого контексту з індивідуальним та засвоєним суспільно-історичним досвідом учнів, а отже, і більш сприятливі умови для прояву особистісної активності.

1.3 Види та прийоми групової роботи школярів у процесі навчальної діяльності

У процесі навчальної діяльності молодших школярів існує кілька видів групової роботи, які сприяють їхньому розвитку і навчанню. Ось деякі з них:

Кооперативне навчання: є одним із видів групової роботи, в якому учні працюють разом у команді над спільним проектом або завданням. Основна ідея полягає в тому, щоб учні співпрацювали, об'єднували свої знання та навички для досягнення спільної мети. Ось деякі деталі, що варто врахувати:

Командна робота: Учні розподіляються на невеликі команди, в яких кожен має свою роль та відповідальність. Кожен член команди має можливість внести свій внесок у розв'язання завдання.

Взаємопідтримка та співпраця: Учні навчаються спілкуватися, обговорювати ідеї та пропозиції, вислуховувати думки інших та допомагати

один одному. Вони вчаться взаємопідтримці та розумінню, що сприяє покращенню комунікації та зміцненню взаємин у групі.

Розподіл завдань: Учні в команді розподіляють завдання, з урахуванням своїх навичок та здібностей. Кожен учень має свою відповідальність і змогу розвивати свої сильні сторони, що сприяє збалансованому та ефективному виконанню завдання.

Взаємне навчання: Учні взаємодіють, діляться знаннями та досвідом, вчаться один від одного. Вони можуть працювати над різними аспектами завдання та обмінюватися інформацією для досягнення найкращого результату[12].

Рефлексія та оцінювання: Після завершення завдання, учні мають можливість обговорити та оцінити результати своєї роботи, виокремити сильні сторони та аспекти, які потребують покращення. Це допомагає виявляти успіхи, розвивати аналітичні навички та вдосконалювати майстерність у груповій роботі.

Групові дискусії: є ефективним видом групової роботи, в якому учні формують групи для обговорення певної теми або проблеми. Кожен учень має можливість представити свою точку зору та аргументувати свої думки. Ось детальніше про цей підхід:

У групових дискусіях учні представляють різні погляди та думки щодо обговорюваної теми. Це сприяє розширенню розуміння теми та розгляду різних аспектів проблеми. Учні навчаються бачити ситуацію з різних точок зору і розуміти різні підходи до вирішення проблем.

Розвиток критичного мислення: Групові дискусії спонукають учнів до критичного мислення, оцінки аргументів та розуміння важливості логічної обґрунтованості своїх думок. Вони навчаються аналізувати і оцінювати інформацію, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки та робити висновки.

Аргументація та виправдання думок: Учні мають можливість висловлювати свої думки та аргументувати їх. Вони навчаються виправдовувати свої думки на основі фактів, логіки та досвіду. Це сприяє розвитку навичок аргументації та вміння виправдовувати свою позицію[3].

Слухання та врахування думок інших: Групові дискусії також навчають учнів слухати думки та ідеї інших учасників групи. Вони навчаються виявляти повагу до думок інших, розуміти різні підходи та враховувати думки інших у своїх аргументах.

Розвиток комунікаційних навичок: Групові дискусії сприяють розвитку комунікативних навичок учнів. Вони вчаться висловлювати свої думки чітко і послідовно, задавати запитання, слухати та реагувати на думки інших. Це покращує їхню комунікацію та спілкування в загальному контексті.

Групові дискусії сприяють розвитку критичного мислення, аргументації, слухання та врахування думок інших, а також комунікативних навичок. Вони створюють сприятливу атмосферу для обміну ідеями, спільного навчання та розвитку

Проектна робота: є одним із видів групової роботи, в якому учні формують групи для розв'язання практичних завдань або створення проекту. У цьому процесі кожна група має власну роль та відповідальність, яку вони виконують у межах проекту. Ось детальніше про цей підхід:

1. Реальне застосування знань: Проектна робота дозволяє учням застосовувати свої знання та навички на практиці. Вони мають можливість використовувати свої знання для розв'язання реальних проблем або створення проекту з визначеною метою.

2. Творчий підхід: Проектна робота сприяє розвитку творчості учнів. Вони мають можливість висловити свої ідеї, розробити план дій та знайти

нетрадиційні рішення для вирішення поставленої задачі. Цей підхід розвиває творчість, інноваційність та уяву учнів[7].

3. Проблемне мислення: Проектна робота спонукає учнів мислити проблемно і шукати рішення для вирішення поставленої задачі. Вони навчаються аналізувати проблему, розбиратися у складних завданнях та шукати ефективні шляхи вирішення.

4 Навички організації та планування: Учні навчаються організовувати свою роботу, планувати дії та керувати часом. Вони мають встановити мету проекту, розподілити ролі та відповідальність у групі, а також визначити кроки для досягнення успіху.

5. Комунікація та співпраця: Проектна робота стимулює комунікацію та співпрацю між учнями. Вони мають працювати разом, обмінюватися ідеями, думками та знаннями, а також розвивати навички слухання, співпраці та конструктивного зворотнього зв'язку.

Проектна робота сприяє розвитку творчості, проблемного мислення, навичок організації, комунікації та співпраці учнів. Вона створює можливості для практичного використання знань та розвитку навичок, які є важливими в сучасному світі.

Взаємне викладання: є ефективним методом групової роботи, в якому учні працюють у парах або невеликих групах, де кожен учень має можливість викладати інформацію або допомагати іншим у засвоєнні матеріалу. Ось детальніше про цей підхід:

1. Взаємне вивчення: Учні мають можливість вивчати матеріал разом, обмінюватися знаннями та допомагати один одному. Вони можуть розділити відповідальність і експертизу, що сприяє зміцненню їхніх знань та розумінню предмету.

2. Пояснення та допомога: Учні навчаються пояснювати матеріал один одному та надавати допомогу у вирішенні завдань. Це розвиває їхню здатність до аналізу та синтезу інформації, а також вміння виразно висловлювати свої думки.

3. Взаємне співробітництво: Учні вчаться працювати разом над спільними завданнями та проектами, обмінюючись думками, ідеями та ресурсами. Вони вчаться брати до уваги різні погляди та шукати компромісні рішення, що сприяє розвитку навичок співробітництва та командної роботи.

4. Взаємне навчання: Учні взаємодіють, щоб навчатися один від одного. Вони можуть ділитися своїми знаннями, досвідом та рішеннями, що сприяє збагаченню знань та розумінню матеріалу через різні погляди.

5. Активне залучення: Взаємне викладання стимулює активну участь кожного учня. Кожен учень має змогу виступати в ролі вчителя та стати слухачем, що сприяє активному включенню та розвитку навичок виступу та прослуховування[5].

Взаємне викладання сприяє зміцненню знань, розумінню матеріалу, розвитку вміння пояснювати та допомагати іншим. Воно створює сприятливу атмосферу співпраці та навчання, де кожен учень має можливість вплинути на навчання свого товариша та сам покращити своє розуміння та знання.

Рольові ігри: Учні можуть брати участь у рольових іграх, де кожен виконує певну роль або персонажа. Це сприяє розвитку комунікативних навичок, вміння емпатії та враховування думок інших.

Рольові ігри є захоплюючим видом групової роботи, де учні виконують певні ролі або персонажів. Цей підхід сприяє розвитку комунікативних навичок, емпатії та вміння враховувати думки інших учасників. Ось детальніше про цей вид групової роботи:

1. Розвиток комунікативних навичок: Рольові ігри створюють можливість для учнів взаємодіяти та спілкуватися в рамках своїх ролей або персонажів.

Вони навчаються виражати свої думки, слухати інших та взаємодіяти відповідно до вимог своїх ролей. Це розвиває комунікативні навички, такі як активне слухання, виразне мовлення та спілкування в групі.

2. Вміння емпатії: Рольові ігри допомагають учням сприймати та розуміти почуття, переживання та погляди інших персонажів. Вони вчаться розуміти різні точки зору та реагувати на них з урахуванням емоцій та потреб інших. Це сприяє розвитку емпатії та вміння співпереживати.

3. Розвиток критичного мислення: Учні, беручи участь у рольових іграх, навчаються аналізувати ситуації, приймати рішення та розв'язувати проблеми відповідно до характеру своїх персонажів. Вони вчаться критично мислити, оцінювати альтернативні рішення та аргументувати свої вчинки[4].

4. Розвиток творчих здібностей: Рольові ігри сприяють розвитку творчості та уяви учнів. Вони мають можливість створювати та розвивати свої персонажі, придумувати сценарії та розвивати сюжети. Це сприяє розкриттю їхнього творчого потенціалу та розумінню різних поглядів на вирішення проблем.

Кооперативно-групова форма навчальної діяльності і індивідуально-групова форма є двома підтипами групової роботи, які різняться за співвідношенням між колективною та індивідуальною навчальною діяльністю учнів. Давайте розглянемо ці два підтипи більш детально:

1. Кооперативно-групова форма навчальної діяльності:

Спільне виконання завдань: У цій формі навчальної діяльності учні працюють разом над спільним завданням або проектом. Вони об'єднують свої зусилля для досягнення загальної мети.

Взаємодопомога: Учні активно співпрацюють один з одним, надають допомогу та підтримку в процесі навчання. Ця форма сприяє взаємному навчанню та обміну ідеями.

Розподіл завдань: Часто учні в цій формі роботи розподіляють обов'язки і завдання між собою, щоб кожен виконував свою частину роботи для досягнення загального результату.

Спільна відповідальність: Учні несуть спільну відповідальність за результати своєї групової роботи. Це сприяє відчуттю приналежності до команди та стимулює дотримання строків та якості виконаної роботи.

1. Індивідуально-групова форма навчальної діяльності:

Часткова індивідуальність: У цій формі навчання учні виконують окремі частини завдань індивідуально, але також спільно працюють у групі над загальною метою.

Змішана структура: Учні мають можливість працювати над індивідуальними завданнями та спільними проектами в рамках однієї групи. Ця форма поєднує переваги індивідуального та групового навчання.

Індивідуальний темп: Кожен учень може працювати власним темпом над своєю частиною завдання, але спільно з іншими учнями над загальним завданням. Це дозволяє кожному учневі розвиватися на власному рівні.

Обидва ці підтипи групової роботи сприяють розвитку комунікативних навичок, співпраці, та взаємодопомозі між учнями. Вони також можуть бути використані для різних цілей навчання, залежно від вимог конкретної ситуації та завдань уроку чи проекту.

Рольові ігри в груповій формі роботи сприяють розвитку комунікативних навичок, емпатії, критичного мислення та творчих здібностей учнів. Вони стимулюють активну участь та взаємодію між учасниками, що сприяє покращенню спілкування та сприйняттю різних поглядів.

Ці види групової роботи дозволяють молодшим школярам взаємодіяти, співпрацювати та розвивати різні навички, необхідні для їхнього успішного навчання та соціального розвитку.

В процесі навчальної діяльності з школярами можна застосовувати різні прийоми групової роботи, які сприяють активному залученню учнів, взаємодії та співпраці. Ось декілька прийомів, які можуть бути корисними:

Мозковий штурм: Учні пропонують ідеї, розв'язки або варіанти відповідей на поставлену проблему або завдання. Це стимулює творче мислення, генерацію ідей та взаємне надання підтримки та обговорення.

Мозковий штурм - це метод групової роботи, в якому учні пропонують різні ідеї, розв'язки або варіанти відповідей на поставлену проблему або завдання. В процесі мозкового штурму немає обмежень щодо кількості або якості ідей, всі пропозиції вітаються та заохочуються. Ось кілька ключових аспектів методу мозкового штурму[2]:

1. Генерація ідей: Учні висловлюють свої ідеї, незалежно від їхньої складності, реалістичності чи практичності. Важливо створити атмосферу, де кожна ідея вітається та поважається.

2. Без критики: Під час мозкового штурму важливо уникати критики або оцінки ідей. Ідея може бути відкинута, відкладена або дороблена пізніше, але важливо забезпечити безпечну та неперешкоджальну обстановку для вираження всіх думок.

3. Вільна асоціація: Учні можуть вільно асоціювати ідеї одну з одною, будувати на попередніх пропозиціях та створювати нові концепції. Це сприяє розширенню границь мислення та стимулює креативний процес.

4. Взаємне надання підтримки та обговорення: Учні можуть обговорювати ідеї, коментувати, доповнювати та знаходити способи вдосконалення. Взаємне

спілкування та обговорення допомагають розвивати ідеї та збагачувати їх через колективну мудрість.

Мозковий штурм сприяє розвитку творчого мислення, генерації ідей та взаємного надання підтримки учнями. Цей метод дозволяє виявити різноманітні підходи до розв'язання проблем, розвиває критичне мислення та сприяє творчому процесу.

Круглий стіл: Учні обговорюють певну тему або проблему, висловлюють свої думки та діляться ідеями. Всі учасники мають можливість висловитися і послухати думки інших. Цей прийом сприяє розвитку комунікативних навичок та вміння вислуховувати думки інших[1].

Круглий стіл є ефективним методом групової роботи, який сприяє активній дискусії та обміну ідеями. Основна ідея полягає в тому, що учні сідають навколо круглого столу, щоб обговорити певну тему або проблему. Ось кілька ключових аспектів методу круглого столу:

1. Рівноправність: Усі учасники мають рівні права та можливості висловлювати свої думки та ідеї. Немає голови столу або позицій лідера, всі учні є рівноправними учасниками дискусії.

2. Взаємне слухання: Учні навчаються активно слухати думки інших учасників без перебивання чи засудження. Це сприяє розвитку навичок ефективного слухання та вміння брати до уваги думки інших.

3. Обґрунтування думок: Учні мають можливість обґрунтовувати свої думки та ідеї на основі фактів, досвіду або аргументів. Це сприяє розвитку навичок аргументації та критичного мислення.

4. Взаємна підтримка: Учні можуть підтримувати думки інших, задавати питання або доповнювати їх ідеями. Цей прийом сприяє створенню сприятливої атмосфери для вільного обміну думками та взаємного збагачення ідеями.

5. Синтез ідей: Під час обговорення, учні мають можливість виявити спільні пункти зору, знайти компроміси або синтезувати різні ідеї. Це сприяє розвитку навичок колективного розв'язання проблем та пошуку конструктивних рішень.

Круглий стіл сприяє розвитку комунікативних навичок, вміння вислуховувати думки інших та ефективно спілкуватися в групі. Він стимулює активну дискусію та сприяє збагаченню знань та розумінню певної теми або проблеми [50, с.4-14].

Групові дослідження: Учні працюють у групах для проведення дослідження або вивчення певної теми. Кожна група має свої завдання та ролі. Вони обмінюються знаннями та результатами дослідження для створення спільного звіту або презентації[32].

Групові дослідження є ефективним методом групової роботи, в якому учні працюють у групах для проведення дослідження або вивчення певної теми. Кожна група отримує свої завдання та ролі, що сприяє розподілу обов'язків та співпраці між учасниками. Ось кілька ключових аспектів групових досліджень:

1. Планування та організація: Групи планують свою роботу, визначають кроки, необхідні для дослідження та вивчення теми. Вони також розподіляють ролі та завдання між учасниками групи.

2. Збір і обмін знаннями: Кожна група займається дослідженням або вивченням певної теми та збирає відповідні дані або інформацію. Учасники обмінюються знаннями та результатами своєї роботи, щоб забезпечити повність та цілісність інформації.

3. Аналіз та інтерпретація: Групи аналізують зібрані дані та інформацію, роблять висновки та формулюють спільні високопріоритетні питання для подальшого дослідження або обговорення.

4. Створення спільного звіту або презентації: Групи підготовлюють спільний звіт або презентацію, де представляють результати свого дослідження або вивчення теми. Кожен учасник вносить свій внесок у створення цього продукту, що сприяє взаємному вивченню та обміну знаннями.

Групові дослідження сприяють розвитку навичок співпраці, комунікації та взаємодії в групі. Вони також стимулюють критичне мислення, дослідницькі навички та вміння презентувати результати своєї роботи перед аудиторією [52].

Кооперативні завдання: є ефективним методом групової роботи, в якому учні працюють разом у групах над спільними завданнями або проектами. Основна ідея полягає в тому, що учні діляться відповідальністю та рольовими функціями, співпрацюють і взаємодіють, щоб досягти спільних цілей. Ось кілька ключових аспектів кооперативних завдань:

Розподіл ролей: Учні мають можливість виконувати різні ролі в групі, такі як лідер, спостерігач, записувач, організатор тощо. Кожна роль має свої відповідальності та завдання, що сприяє розподілу обов'язків та ефективності роботи групи [54].

Спільне вирішення завдань: Учні співпрацюють та обмінюються ідеями для досягнення спільних цілей. Вони навчаються слухати та розуміти погляди інших, робити компроміси та приймати спільні рішення.

Комунікація та співпраця: Учні навчаються ефективно спілкуватися в групі, висловлювати свої думки та ідеї, слухати думки інших, обговорювати та розв'язувати проблеми разом. Це сприяє розвитку комунікативних навичок та вміння працювати в команді.

Взаємна підтримка та взаємодопомога: Учні навчаються підтримувати один одного, допомагати та ділитися знаннями та ресурсами. Взаємна підтримка сприяє успішному виконанню завдань та створює сприятливу атмосферу в групі.

Результати та рефлексія: Групи презентують свої результати та діляться своїм досвідом з рештою класу або школи. Після завершення завдання проводиться рефлексія, де учні обговорюють свою роботу, вчаться визначати сильні сторони та можливості для покращення.

Кооперативні завдання сприяють розвитку співпраці, комунікативних навичок та вміння працювати в команді. Вони підтримують активну участь учнів, сприяють взаємодопомозі та досягненню спільних цілей.

Парне навчання: є ефективним методом групової роботи, в якому учні працюють у парах, обмінюються знаннями та взаємно допомагають один одному. Основна ідея полягає в тому, що кожен учень має можливість викладати та пояснювати матеріал своєму партнерові, а також вчиться слухати та сприймати матеріал від партнера. Ось кілька ключових аспектів парного навчання:

1. Взаємне викладання: Учні взаємно діляться знаннями, пояснюють матеріал один одному та обмінюються розумінням. Це допомагає закріпити власні знання та вміння, а також сприяє глибшому розумінню матеріалу.

2. Взаємна допомога: Учні надають підтримку та допомагають один одному у засвоєнні матеріалу. Вони можуть відповідати на питання, пояснювати складні поняття або надавати додаткові приклади. Це стимулює взаємодопомогу та взаємозалежність учнів.

3. Активна участь: Парне навчання стимулює активну участь кожного учня. Кожен учень має можливість висловити свої думки, задати питання та приймати участь у дискусіях зі своїм партнером. Це сприяє залученню усіх учнів до навчального процесу.

4. Розвиток комунікативних навичок: Парне навчання сприяє розвитку комунікативних навичок, таких як вміння висловлювати свої думки,

аргументувати свої позиції та слухати думки інших. Учні вчаться взаємодіяти та спілкуватися один з одним.

5. Розвиток сприйняття: Учні розвивають навички сприйняття та уваги, оскільки вони повинні слухати та розуміти матеріал, який пояснює їхній партнер. Це сприяє активному сприйняттю та засвоєнню нової інформації.

Парне навчання є ефективним методом, який сприяє активному залученню учнів, розвитку комунікативних навичок та сприйняття матеріалу. Він також сприяє покращенню взаємодії та співпраці між учнями.

Рольові ігри: є популярним методом групової роботи, в якому учні виконують певні ролі або персонажів і взаємодіють між собою у рамках сценарію або завдання. Цей прийом дозволяє учням сприймати інформацію через активну участь та відтворення реальних ситуацій.

Ось кілька ключових аспектів рольових ігор:

Відтворення реальних ситуацій: Учні виконують ролі або персонажів, що дозволяє їм відтворити реальні ситуації. Це може бути симуляція історичних подій, літературних сюжетів або проблем, що виникають у повсякденному житті. Вони сприймають роль та ігнорують свою особистість, що допомагає їм легше спілкуватися та діяти від імені своєї ролі. Розвиток комунікативних навичок: Учні взаємодіють між собою у рамках сценарію або завдання, спілкуючись, обговорюючи, аргументуючи та вирішуючи проблеми. Вони навчаються висловлювати свої думки та ідеї, слухати та реагувати на думки інших, а також співпрацювати для досягнення спільних цілей.

Розвиток вміння працювати в команді: Рольові ігри сприяють розвитку навичок роботи в команді. Учні взаємодіють, співпрацюють та об'єднують свої зусилля для досягнення успішного результату. Вони навчаються розподіляти ролі, спілкуватися, вирішувати конфлікти та досягати загальної мети.

Емоційна виключність: Рольові ігри можуть викликати емоції та стимулювати емоційну активність учнів. Вони можуть сприяти розвитку емпатії, сприйняття та розуміння інших людей, їхніх поглядів та почуттів. Рольові ігри є захопливим інструментом для розвитку комунікативних навичок, спілкування та вміння працювати в команді. Вони надають учням можливість спробувати нові ролі, виражати свої думки та емоції, а також вчитися розуміти погляди та почуття інших людей. Ці прийоми групової роботи сприяють активному залученню учнів, взаємодії та співпраці, розвитку комунікативних навичок, творчості та критичного мислення. Вони створюють сприятливу атмосферу для навчання та розвитку учнів у груповому контексті[26;27].

Рольові ігри в навчанні мають значний педагогічний потенціал і можуть впливати на різні аспекти розвитку учнів, можуть викликати емоції та стимулювати емоційну активність учнів. Вони сприяють розвитку емпатії, сприйняття та розуміння інших людей, їхніх поглядів та почуттів.

Рольові ігри є захопливим інструментом для розвитку навичок ефективного спілкування. Учні навчаються виражати свої думки та емоції, а також вчитися розуміти погляди та почуття інших людей. Граючи в рольові ігри, учні стикаються з різними ситуаціями та вимагають творчого підходу для розв'язання проблем і прийняття рішень. Рольові ігри створюють можливість активного залучення учнів до навчального процесу. Вони стають активними учасниками, що сприяє покращенню їхнього вивчення та засвоєнню матеріалу. Рольові ігри створюють цікаву та захоплюючу атмосферу для навчання та розвитку учнів у груповому контексті.

Усі ці аспекти роблять рольові ігри важливим інструментом для педагогів у розвитку навчальних та соціальних навичок учнів. Вони допомагають зробити навчання більш цікавим і ефективним.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ ГРУПОВОЇ РОБОТИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

2.1 Використання інноваційних педагогічних технік для стимулювання групової взаємодії в початкових класах

Використання інноваційних педагогічних технік може значно посилити групову взаємодію в початкових класах. Ось декілька педагогічних технік, які можна використовувати з цією метою[21; 22;23; 24; 25]:

Кооперативне навчання: є педагогічною технікою, що активно використовується для підвищення групової взаємодії і співпраці в класному середовищі. Основна ідея полягає в організації учнів у малих групах, де кожен учень виконує певну роль і має власну відповідальність у процесі спільного навчання[20].

Учні у кооперативному навчанні працюють разом над спільними завданнями або проектами, де кожен вносить свій внесок у досягнення загальної мети. Наприклад, учні можуть виконувати дослідження, розв'язувати задачі, створювати проекти або грати рольові ігри. Кожна група може мати свою конкретну тему або завдання, що вимагає спільної діяльності всіх її учасників.

Одна з ключових складових кооперативного навчання - це індивідуальна відповідальність кожного учня перед групою. Кожен отримує свою роль або завдання, за яке він несе відповідальність. Наприклад, учень може бути відповідальним за збір інформації, організацію матеріалів, формулювання питань або підготовку презентації. Це сприяє розподілу відповідальності і залученню кожного учня до активної участі в груповій діяльності.

Крім того, кооперативне навчання сприяє розвитку комунікативних навичок учнів. Учні навчаються висловлювати свої думки, слухати інших, обговорювати ідеї, аргументувати свої погляди і досягати консенсусу в групі. Це

сприяє розвитку навичок спілкування, слухання і спільної роботи, які є важливими в навчанні та поза ним[19].

Кооперативне навчання також створює гарну атмосферу в класі, де учні взаємопідтримують один одного. Групова робота сприяє формуванню взаємодопомоги, взаєморозуміння та взаємовпливу між учнями. Важливою складовою успіху кооперативного навчання є підтримка вчителя, який може створити сприятливу атмосферу для співпраці та допомогти учням розуміти та виконувати свої ролі у групі.

У цілому, кооперативне навчання є ефективним інструментом для посилення групової взаємодії в початкових класах. Воно сприяє розвитку комунікативних навичок, взаємодопомозі, відповідальності та активності учнів.

Проекти засновані на дослідженні: ця техніка є потужним інструментом для підвищення групової взаємодії в початкових класах. Ця техніка передбачає, що учні працюють у групах для здійснення досліджень, аналізу та представлення результатів своєї роботи. Ось декілька деталей проектів, заснованих на дослідженні[18]:

1. Обирання теми проекту: Учні можуть мати можливість обирати тему свого проекту залежно від своїх інтересів або навчальних потреб. Це сприяє залученню та мотивації учнів, оскільки вони можуть вибрати тему, яка їх цікавить і надихає [17].

2. Формулювання питань дослідження: Учні мають визначити питання, які вони хочуть дослідити в рамках свого проекту. Це вимагає від них формулювання чітких та конкретних питань, які допоможуть їм зосередитися на певному аспекті теми.

3. Виконання дослідження: Учні проводять дослідження, збирають інформацію, виконують експерименти або аналізують дані. Це сприяє розвитку навичок критичного мислення, аналітичних умінь та вміння працювати в групі.

4. Співпраця та обмін ідеями: Учні працюють разом у групах, де вони обговорюють свої дослідження, обмінюються ідеями та допомагають один одному. Це сприяє розвитку навичок спільної роботи, комунікації та взаємодопомоги.

5. Презентація результатів: Після завершення дослідження учні представляють свої результати класу або ширшій аудиторії. Вони можуть робити презентації, створювати постери, записувати відео або проводити виставки проектів. Це розвиває навички публічного виступу та презентаційної комунікації.

Проекти, засновані на дослідженні, не тільки стимулюють групову взаємодію, але й сприяють розвитку навичок самостійного навчання, проблемного мислення та творчого підходу. Вони дозволяють учням активно взаємодіяти, використовувати свої навички та знання, інтегрувати різні предмети і застосовувати їх у реальних ситуаціях.

Використання технологій: сучасні технології, такі як комп'ютери, планшети, програми для спільної роботи, можуть бути використані для підвищення групової взаємодії. Учні можуть працювати разом над проектами, обмінюватися ідеями через електронну пошту або форуми, створювати спільні презентації тощо[16].

Використання сучасних технологій може допомогти підвищити групову взаємодію в початкових класах і сприяти ефективному спільному навчанню. Ось кілька способів використання технологій для посилення групової взаємодії:

1. Колаборативні платформи: Комп'ютери, планшети та програми для спільної роботи, такі як Google Docs, Microsoft Office 365, Trello або Slack, дозволяють учням працювати разом над проектами, обмінюватися ідеями та мати доступ до спільного простору для співпраці. Вони можуть одночасно

редагувати документи, створювати спільні плани або організовувати завдання. Це сприяє активній груповій взаємодії та спільній роботі.

2. Електронна пошта та форуми: Учні можуть обмінюватися ідеями, питаннями та думками через електронну пошту або форуми. Вони можуть створювати дискусійні групи, в яких обговорюють теми, виконують спільні завдання або розв'язують проблеми. Це дає можливість учням активно комунікувати та спілкуватися поза межами класної кімнати.

3. Відеоконференції: Застосування відеоконференційних інструментів, наприклад Zoom, Google Meet або Microsoft Teams, дозволяє учням зв'язуватися і спілкуватися в режимі реального часу навіть на відстані. Вони можуть проводити онлайн-зустрічі для обговорення проектів, ділитися екранами, презентаціями або робочими матеріалами. Це стимулює активну групову взаємодію та спільну роботу навіть віддалено.

4. Створення мультимедійних презентацій: Учні можуть використовувати програми для створення мультимедійних презентацій, такі як PowerPoint, Prezi або Adobe Spark, для спільного розроблення та представлення своїх проектів. Вони можуть додавати тексти, зображення, відео, звуки тощо, що робить презентації більш захопливими та ефективними[15].

5. Використання веб-ресурсів: Існують багато веб-ресурсів, які дозволяють учням працювати разом над проектами або завданнями. Наприклад, Padlet дозволяє створювати спільні дошки для обміну ідеями та матеріалами, Flipgrid дозволяє записувати та обмінюватися відеовідгуками, а Kahoot дозволяє створювати інтерактивні квести або гри для спільного виконання.

Використання технологій у класному середовищі стимулює групову взаємодію, співпрацю та активне навчання. Вони розширюють можливості учнів для спільної роботи, обміну ідеями та взаємодопомоги, що сприяє покращенню навчального процесу.

Застосування ігрових елементів: ігрові елементи, такі як конкурси, командні змагання або рольові ігри, можуть стимулювати співпрацю та командний дух учнів. Вони сприяють позитивній атмосфері в класі та сприяють розвитку соціальних навичок.

Застосування ігрових елементів у навчальному процесі може бути дуже ефективним для посилення групової взаємодії в початкових класах. Ось кілька деталей про застосування ігрових елементів:

1. Конкурси та ігри: Влаштування конкурсів або ігор, де учні змагаються один з одним або в командах, може стимулювати співпрацю та командний дух. Наприклад, можна проводити інтелектуальні конкурси, кросворди, головоломки, квести тощо. Важливо підкреслити, що мета гри полягає не тільки в перемозі, але й у спільному навчанні та співпраці між учнями.

2. Командні змагання: Організація командних змагань, де учні працюють разом у командах для виконання завдань або розв'язання проблем, сприяє розвитку співпраці, комунікації та лідерських навичок. Команди можуть обирати ролі, спільно планувати стратегію, розподіляти завдання та підтримувати один одного. Важливо створити позитивну та невимушену атмосферу, де всі учні мають можливість спробувати свої сили та внести вклад у команду [14].

3. Рольові ігри: Рольові ігри дають можливість учням виконувати різні ролі або персонажів і спілкуватися між собою за допомогою цих ролей. Наприклад, учні можуть відтворювати ситуації з реального життя, імітувати діалоги або ситуації, що стосуються вивченого матеріалу. Це допомагає учням розвивати соціальні навички, вміння спілкуватися, розв'язувати конфлікти та сприймати позицію іншого.

4. Групові проекти з елементами гри: Можна поєднати групові проекти з елементами гри, де учні виконують спільні завдання або розв'язують проблеми, використовуючи власну творчість та комунікативні навички. Наприклад, учні

можуть створювати ігрові сценарії, де вони мають розіграти різні ролі і спілкуватися між собою для досягнення поставленої мети.

Застосування ігрових елементів створює позитивну атмосферу, заохочує співпрацю та командну роботу, а також розвиває соціальні навички учнів. Важливо вибрати такі ігри та активності, які відповідають віковому рівню учнів та мають навчальну цінність.

Метод проектів: є дуже ефективною педагогічною технікою для початкових класів, оскільки він сприяє активному навчанню та розвитку різноманітних навичок. Ось детальніше про цей метод:

1. Організація учнів у групи: Учні формуються у групи для спільного вирішення реальних проблем або завдань. Групи можуть бути складені за різними критеріями, такими як інтереси, навички або рольові функції. Кожна група має власний проект, над яким вона працює.

При організації учнів у групи для методу проектів, важливо враховувати різні фактори, щоб забезпечити ефективну співпрацю та взаємодію між учнями. Ось кілька аспектів, які можна врахувати:

1. Інтереси: Формуйте групи, враховуючи інтереси учнів. Учні, які мають спільні інтереси, будуть більш мотивовані працювати разом і взаємодіяти один з одним [24].

2. Навички: Розгляньте навички, які мають учні, і спрямовуйте групи так, щоб різні навички були представлені у кожній групі. Наприклад, одна група може мати учнів з добрими організаційними навичками, інша - з креативним мисленням, а третя - з дослідницькими навичками. Це сприятиме розподілу відповідальності і спільній роботі в групі.

3. Рольові функції: Розгляньте можливість призначення рольових функцій у групі. Наприклад, можна мати лідера, дослідника, організатора, презентатора

тощо. Кожна роль має свою відповідальність у проекті, що сприяє ефективній роботі групи та розвитку навичок учнів.

4. Динаміка групи: Слід спостерігати за динамікою груп та взаємодією учнів. Якщо виявляються проблеми у співпраці або конфлікти, вчитель може застосовувати стратегії для покращення взаємодії в групі, такі як спільні правила, тренінги з комунікації або медіація.

5. Моніторинг та підтримка: Важливо забезпечити моніторинг та підтримку групи протягом усього процесу проекту. Вчитель може проводити регулярні зустрічі з групами, давати зворотній зв'язок та направлення, а також допомагати учням у вирішенні проблем або труднощів.

Ефективна організація груп для методу проектів сприяє покращенню співпраці та взаємодії між учнями, розвитку навичок комунікації, лідерства та роботи в команді[23].

2. Реальні проблеми або завдання: Проекти мають реальний контекст і завдання, що стосуються реального життя або навколишнього середовища учнів. Це можуть бути теми, пов'язані з природою, соціальними проблемами, культурою, технологіями тощо. Учні досліджують, аналізують та вирішують проблеми, використовуючи свої знання та навички з різних предметів.

При використанні методу проектів у початкових класах, важливо обрати реальні проблеми або завдання, які зацікавлять учнів і спонукатимуть до активної участі. Ось кілька аспектів, які можна врахувати:

1. Релевантність: Вибирайте теми та завдання, які мають прямий зв'язок з реальним життям учнів. Це можуть бути проблеми або завдання, пов'язані з їхнім оточенням, природою, соціальними аспектами, технологіями, культурою тощо. Такі теми зацікавлять учнів і надихнуть їх до активної участі.

2. Дослідження та аналіз: Заохочуйте учнів досліджувати та аналізувати проблему або завдання, залучаючи свої знання та навички з різних предметів.

Наприклад, учні можуть досліджувати вплив забруднення на довкілля, аналізувати різноманіття рослин та тварин у своєму регіоні, розробляти технологічні рішення для поліпшення повсякденного життя тощо.

3. Практичність: Переконайтеся, що проекти мають практичну складову, яка дозволяє учням застосовувати свої знання та навички на практиці. Наприклад, учні можуть розробляти конкретний план дій для вирішення проблеми, створювати моделі або прототипи, проводити експерименти або взаємодіяти зі спільнотою.

4. Партнерство зі спільнотою: Залучайте спільноту до проектів, де можливо. Наприклад, учні можуть проводити інтерв'ю з експертами, здійснювати екскурсії у місцеві організації або співпрацювати з вчителями, батьками та іншими членами спільноти для отримання додаткової інформації та підтримки.

5. Результати та презентація: Стимулюйте учнів до представлення результатів своєї роботи та презентації перед аудиторією. Це може бути виставка проектів, презентація для однокласників, батьків або інших зацікавлених осіб[22].

3. Співпраця та розподіл ролей: Групи співпрацюють для досягнення поставленої мети. Учні мають можливість внести свій внесок у проект, використовуючи свої індивідуальні здібності та навички. Вони можуть виконувати різні ролі, такі як дослідник, організатор, веб-дизайнер, презентатор тощо. Розподіл ролей сприяє ефективній співпраці та використанню потенціалу кожного учня [21].

Розподіл ролей у групах проекту дозволяє учням використовувати свої індивідуальні здібності та навички для спільного досягнення мети. Ось кілька аспектів, які можна врахувати при розподілі ролей:

Задачі та відповідальність: Розгляньте завдання, які потрібно виконати в рамках проекту, та розподіліть їх між учнями. Кожна роль повинна мати чіткі завдання та відповідальність. Наприклад, дослідник може відповідати за збір та аналіз інформації, організатор - за керування процесом роботи групи, веб-дизайнер - за створення веб-сайту або презентації, презентатор - за підготовку та проведення презентації тощо.

Індивідуальні здібності та інтереси: Враховуйте індивідуальні здібності та інтереси учнів при призначенні ролей. Кожен учень може мати свою унікальну сферу експертизи, яку він може використати для спільного проектування. Наприклад, якщо учень виявляє інтерес до мистецтва, він може виконувати роль веб-дизайнера або графічного дизайнера.

Спільна думка та обговорення: Залучайте учнів до обговорення та вибору ролей у групі. Дайте їм можливість висловити свої побажання та відповіді на ролі, які вони бажають виконувати. Важливо, щоб учні почувалися залученими та мали вплив на процес розподілу ролей.

Взаємодопомога та співпраця: Заохочуйте учнів спільно працювати та підтримувати один одного у виконанні своїх ролей. Сприяйте співпраці, обміну ідеями та допомозі одне одному.

4. Критичне мислення та творчий потенціал: Метод проектів стимулює розвиток критичного мислення учнів. Вони навчаються аналізувати інформацію, шукати рішення, робити висновки та висувати аргументи. Крім того, метод проектів сприяє розвитку творчого потенціалу учнів, оскільки вони мають можливість використовувати свою уяву та інноваційність для вирішення проблеми або створення проекту[20].

Метод проектів є чудовою можливістю для розвитку критичного мислення та творчого потенціалу учнів. Ось кілька аспектів, які допомагають досягнути цих цілей:

1. Аналіз інформації: Учні, працюючи над проектом, вивчають та аналізують інформацію з різних джерел. Вони вчаться розрізняти факти від думок, оцінювати достовірність джерел та формувати свою власну точку зору на основі аргументів.

2. Пошук рішень: Учні стикаються з реальними проблемами або завданнями, які вимагають пошуку рішень. Вони навчаються генерувати та оцінювати альтернативи, вибирати найефективніші варіанти та розробляти стратегії для досягнення мети.

3. Висновки та аргументація: Учні розвивають навички формулювання висновків на основі зібраної інформації та аргументування своїх думок. Вони вчаться використовувати логічні міркування та докази для підтвердження своїх тверджень та переконування аудиторії.

4. Творчий потенціал: Метод проектів надає учням можливість реалізувати свою творчість та інноваційність. Вони можуть пропонувати нові ідеї, шукати нестандартні рішення, створювати оригінальні продукти або проектні роботи. Це сприяє розвитку творчого мислення та уяви учнів[19].

Використання методу проектів стимулює активне мислення, сприяє розвитку критичного мислення та творчого потенціалу учнів. Вони навчаються аналізувати, оцінювати та робити висновки, а також застосовувати свою уяву та інноваційність для розв'язання завдань.

5. Презентація результатів: Після завершення проекту групи презентують свої результати та роботу перед аудиторією. Вони можуть створювати презентації, постери, виставки, відео або інші формати, щоб поділитися своїми висновками та досягненнями. Презентація результатів розвиває навички публічного виступу та комунікації.

Презентація результатів є важливою складовою методу проектів і сприяє розвитку навичок публічного виступу та комунікації учнів. Ось детальніше про цей аспект:

1. Формати презентації: Учні можуть використовувати різні формати для презентації своїх результатів. Це можуть бути презентаційні слайди, постери, виставки, відео, мультимедійні презентації тощо. Вибір формату залежить від типу проекту та можливостей учнів.

2. Вміння публічного виступу: Презентація результатів допомагає учням розвивати навички публічного виступу. Вони навчаються структурувати свої думки, впевнено виступати перед аудиторією, використовувати риторичні прийоми та ефективні засоби комунікації.

3. Комунікаційні навички: Презентація результатів також сприяє розвитку комунікаційних навичок учнів. Вони навчаються чітко та зрозуміло висловлювати свої думки, слухати питання аудиторії та давати відповіді, встановлювати контакт зі слухачами та взаємодіяти з ними[18].

4. Поділ досягнень: Презентація результатів дозволяє учням поділитися своїми досягненнями та висновками з іншими. Вони можуть презентувати свої дослідження, розв'язані проблеми або створені проекти. Це стимулює учнів бути пишними своїми досягненнями та спілкуватися з іншими про свою роботу.

Презентація результатів розвиває навички публічного виступу та комунікації, а також допомагає учням поділитися своїми досягненнями та навчальним досвідом з іншими.

Метод проектів створює стимулюючу і захоплюючу навчальну ситуацію, де учні можуть активно працювати разом, співпрацювати, використовувати свої знання та розвивати важливі соціальні та пізнавальні навички.

Метод проектів створює стимулююче навчальне середовище, в якому учні можуть активно залучатись у процес навчання та співпрацювати між собою. Ось кілька подробиць, які підкреслюють цю ідею:

Активна участь: Метод проектів сприяє активній участі учнів у процесі навчання. Вони не лише приймають інформацію пасивно, але й самостійно залучаються до пошуку, аналізу та застосування знань для вирішення реальних проблем або завдань.

Співпраця: Учні в методі проектів працюють разом у групах або командах. Вони навчаються співпрацювати, обмінюватися ідеями, взаємодіяти та вирішувати завдання разом. Це сприяє розвитку соціальних навичок, вмінню працювати в команді та розв'язувати конфлікти.

Застосування знань: Метод проектів дає учням можливість застосовувати свої знання та навички на практиці. Вони не лише отримують інформацію, але й використовують її для розуміння та вирішення реальних проблем. Це сприяє глибокому розумінню та засвоєнню матеріалу.

Розвиток навичок: Метод проектів сприяє розвитку різних навичок учнів. Вони вчаться комунікації, співпраці, критичного мислення, презентаційних вмінь, роботи з інформацією, творчого мислення та інших важливих пізнавальних та соціальних навичок[17].

Захоплення та мотивація: Метод проектів надає учням можливість бути активними творцями свого навчання. Вони стають більш зацікавленими та мотивованими, оскільки вони бачать конкретний результат своєї роботи та вплив, який вони можуть мати.

Метод проектів стимулює активну участь, співпрацю, застосування знань та розвиток навичок учнів, що створює захоплюючу та змістовну навчальну ситуацію.

Ці педагогічні техніки можуть бути ефективними інструментами для посилення групової взаємодії в початкових класах. Вони сприяють активній участі учнів, розвитку комунікативних навичок та сприяють позитивній атмосфері в класі.

2.2 Методичні основи організації групової роботи учнів

Чітко визначені цілі та завдання: Важливо визначити конкретні цілі та завдання для групової роботи, які пов'язані зі змістом навчання та потребами учнів. Це допомагає учням розуміти, що саме вони повинні досягнути та як їхня робота сприятиме їхньому навчанню. Ось декілька конкретних аспектів, які можна врахувати при визначенні цілей та завдань:

1. Зв'язок із змістом навчання: Цілі та завдання групової роботи повинні бути прямо пов'язані зі змістом навчання і метою уроку. Вони мають сприяти розумінню та осмисленню ключових концепцій, навичок або процесів, які вивчаються.

2. Індивідуалізація: Врахуйте потреби та рівень навчальних досягнень кожного учня при формулюванні цілей та завдань. Приділіть увагу різним рівням складності, додатковим викликам або розширеним можливостям для різних груп учнів[16].

3. Сприятливий навчальний середовище: Сформулюйте цілі та завдання таким чином, щоб сприяти позитивному навчальному середовищу та стимулювати активну участь учнів. Наприклад, включіть завдання, що сприяють співпраці, комунікації та взаємодії між учасниками групи.

4. Зрозумілість та міркування: Формулюйте цілі та завдання зрозуміло та конкретно. Це допоможе учням чітко розуміти, що саме вони повинні досягнути. Крім того, забезпечте можливість для оцінки результатів та виконання завдань.

5. Зворотний зв'язок та оцінка: Забезпечте зворотний зв'язок та оцінку відносно досягнення цілей та виконання завдань. Це може включати індивідуальний та груповий аналіз роботи, обговорення результатів та виявлення можливостей для подальшого розвитку.

Чітке визначення цілей та завдань допомагає учням керувати своєю роботою та досягати успішних результатів у груповій роботі. Воно також сприяє залученню учнів, розвитку їхніх навичок та підвищенню мотивації.

Груповий склад та рольові функції: Важливо ретельно обирати склад групи, враховуючи рівень навчальних досягнень, особистісні характеристики та потреби учнів. Також можна призначати рольові функції в групі, що допоможе розподілити обов'язки та забезпечити взаємозалежність учнів. Ось декілька методичних основ, які можна врахувати:

Різноманітність складу групи: Створіть групи, в яких учні мають різний рівень навчальних досягнень та здібностей. Це допомагає забезпечити співробітництво та взаємодопомогу між учнями, а також створює можливості для взаємного навчання та розвитку.

Урахування особистісних характеристик: Враховуйте особистісні характеристики учнів, такі як їхні інтереси, схильності та стилі навчання. Спробуйте скласти групи, де учні мають спільні інтереси або доповнюють один одного[15].

Призначення рольових функцій: Призначення рольових функцій у групі може допомогти розподілити обов'язки та забезпечити взаємозалежність учнів. Наприклад, можна призначити лідера групи, відповідального за організацію та управління роботою групи, або спеціаліста, відповідального за конкретний аспект завдання.

Ротація ролей: Застосовуйте ротацію ролей у групах, щоб учні мали можливість виконувати різні функції та розвивати різні навички. Це сприяє розширенню учнівського досвіду та сприйняття різних рольових позицій.

Підтримка та навчання рольових функцій: Забезпечуйте підтримку та навчання учнів у їхніх рольових функціях. Відведіть час для пояснення та уточнення обов'язків, а також для обговорення того, як кожна роль сприяє досягненню спільної мети.

Правильний вибір групового складу та рольових функцій сприяє ефективній комунікації, співпраці та взаємодопомозі між учнями. Крім того, врахування особистісних характеристик та сприяння взаємному навчанню створює сприятливу атмосферу для розвитку кожного учня.

Чітка організація роботи: Важливо чітко структурувати роботу групи, визначити порядок дій, розподілити час та ресурси. Це допомагає учням уникати зайвого перерозподілу уваги та підтримує організованість та ефективність групової роботи.

Чітка організація роботи є важливим аспектом успішної групової роботи учнів. Ось декілька методичних основ, які можна врахувати[14]:

1. Визначте порядок дій: Учням необхідно мати чітке розуміння послідовності кроків або етапів, які потрібно виконати для досягнення мети. Створіть загальний план або схему, яка допоможе учням орієнтуватися в процесі роботи та виконувати завдання послідовно.

2. Розподіліть час та ресурси: Забезпечте достатньо часу для виконання завдання та розподіліть ресурси (наприклад, матеріали, інструменти, доступ до інформації) між учасниками групи. Врахуйте різні етапи роботи та потреби кожної групи.

3. Визначте рольові функції: Призначте рольові функції учням у групі для розподілу обов'язків та відповідальності. Наприклад, можна мати лідера групи,

записувача, часомірника тощо. Це сприяє організації та ефективності роботи групи[13].

4. Сприяйте взаємодії та комунікації: Забезпечте можливості для активної взаємодії та комунікації між учасниками групи. Наприклад, використовуйте методику «кругового обговорення», «мозковий штурм» або «взаємне викладання», що сприяють обміну ідеями, думками та допомогою один одному.

5. Моніторинг та оцінка: Забезпечуйте моніторинг роботи групи та надайте зворотній зв'язок щодо їхнього прогресу. Визначайте критерії успішності та спільно встановлюйте очікувані результати. Забезпечення зворотнього зв'язку сприяє покращенню роботи групи та розвитку навичок співпраці та саморефлексії учнів.

Чітка організація роботи групи допомагає уникнути зайвого перерозподілу уваги, підтримує організованість та ефективність групової роботи, а також сприяє досягненню мети та успішним результатам.

Підтримка та моніторинг: Вчителю необхідно забезпечити підтримку та моніторинг групової роботи. Він може надавати додаткову підтримку, надавати пояснення або вказівки, сприяти розвитку комунікації та співпраці в групі, а також моніторити прогрес та забезпечувати оцінку досягнень учнів.

Підтримка та моніторинг є важливими аспектами успішної групової роботи учнів. Ось декілька методичних основ, які можна врахувати [12]:

1. Надання підтримки: Вчителю варто бути доступним для учнів, готовим надати додаткову підтримку, якщо це потрібно. Він може відповідати на запитання, пояснювати складні моменти або надавати вказівки щодо виконання завдань. Важливо створити атмосферу відкритості, де учні можуть звертатися до вчителя за допомогою та порадами.

2. Розвиток комунікації та співпраці: Вчителю слід сприяти розвитку комунікації та співпраці в групі. Він може використовувати різні методики, такі як обговорення, мозковий штурм або парні діалоги, щоб забезпечити активну взаємодію та обмін ідеями між учнями. Вчителю варто створювати сприятливу атмосферу, де учні почувуються комфортно обговорювати свої думки та допомагати один одному.

3. Моніторинг прогресу: Вчителю варто моніторити прогрес роботи групи та індивідуальних учнів. Він може використовувати спостереження, співбесіди або оцінювання, щоб оцінити досягнення та забезпечити зворотній зв'язок. Важливо виявляти потенційні проблеми та надавати підтримку або корекцію, якщо це необхідно.

4. Оцінка досягнень: Вчителю слід забезпечити оцінку досягнень учнів у груповій роботі. Він може використовувати критерії успішності, рубрики або самооцінювання, щоб оцінити якість роботи групи та внести відповідні записи. Оцінка допомагає учням зрозуміти свої успіхи та можливі шляхи покращення.

Підтримка та моніторинг є важливими аспектами групової роботи учнів, оскільки вони сприяють успішному навчанню, розвитку співпраці та взаємодії між учнями [11, с.213-216].

Рефлексія та оцінка: Після завершення групової роботи важливо провести рефлексію, в якій учні мають можливість обговорити свою роботу, виявити сильні сторони та можливості для покращення. Також важливо забезпечити відповідну оцінку досягнень учнів у груповій роботі. Ось декілька методичних основ, які можна врахувати:

1. Рефлексія: Після завершення групової роботи, проведіть рефлексію, де учні матимуть можливість обговорити свою роботу, поділитися своїми думками, враженнями та виявити сильні сторони та можливості для покращення. Вчителю можна поставити запитання, які спрямовують учнів на аналіз своєї

роботи, наприклад: «Які навички комунікації були використані у вашій групі?», «Які проблеми виникли та як ви їх вирішували?»),

«Які виклики ви зустріли і як ви їх подолали?» тощо. Це дозволяє учням зосередитися на своїх досягненнях і розвитку.

2. Оцінка досягнень: Забезпечення відповідної оцінки досягнень учнів у груповій роботі є важливим. Вчителю слід використовувати критерії успішності, які були заздалегідь визначені, щоб оцінити якість роботи групи. Важливо бути справедливим та об'єктивним при оцінюванні, враховуючи якість виконаної роботи, співпрацю та індивідуальний внесок учнів.

3. Запитання для рефлексії: Під час рефлексії можна задавати запитання, які сприяють глибшому розумінню та самооцінці учнів. Наприклад: «Які були найбільш значущі моменти вашої групової роботи?», «Які навички та якості були найбільш корисними в процесі співпраці з іншими учасниками групи?» тощо. Це сприяє роздумам та глибшому зрозумінню власних досягнень та можливостей для покращення [10].

4. Позитивне підсилення: Підкреслюйте сильні сторони роботи групи та досягнення учнів. Похваліть за наполегливість, співпрацю та вміння працювати в команді. Позитивне підсилення сприяє мотивації учнів та підтримує їхнє самовизначення та самооцінку. Рефлексія та оцінка допомагають учням зрозуміти свої успіхи, навчитися виявляти сильні сторони та можливості для покращення та сприяють їхньому подальшому розвитку.

Ці методичні аспекти допомагають забезпечити ефективну організацію групової роботи учнів, сприяють їхньому активному залученню, розвитку комунікативних навичок та співпраці [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9].

РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГРУПОВИХ ФОРМ РОБОТИ НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

3.1 Експериментальне дослідження

В процесі теоретичного дослідження було вивчено наукову літературу щодо проблеми, проведено конкретизація наукового апарату, підтвердилася актуальність теми дослідження, а також визначилися мета та завдання експериментального дослідження та проаналізовані методи впровадження групової роботи на уроках у початковій школі. Для цього нами були переглянуті навчальні програми такі як Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 1-2 клас та підручники «Я досліджую світ» Корнієнко, Крамаровська, Зарецька; Бібік, Бондарчук; Андрусенко; Большакова, Пристінська для 2 класу. Встановлено, що у підручниках наявні завдання для парної, групової роботи, та проектної діяльності.

Наступним етапом у нашій роботі було дослідження вчителів щодо використання групової роботи на уроках у школі. Для анкетування були залучені 11 вчителів початкової школи Семенівської гімназії № 2 Семенівської міської ради Чернігівської області. Анкета містила 8 запитань (Додаток А).

Аналіз результатів анкетування вчителів показав, що 100% вчителів знайомі з груповими формами роботи та вважають їх доречними під час проведення уроків «Я досліджую світ». Серед опитаних респондентів 81,8% активно застосовують їх в освітньому процесі (Рис. 3.1).

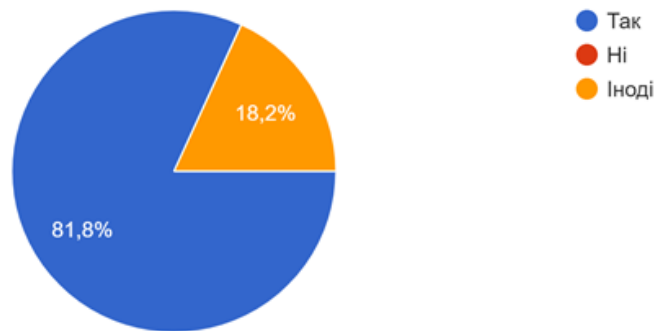

Рис.3.1. Використання групових форм роботи на уроках в початковій школі.

На підготовку уроків з застосування групових форм роботи вчителі витрачають різну кількість годин (Рис.3.2), це пояснюється досвідом роботи, складністю тем.

Рис.3. 2. Орієнтовна витрата часу на підготовку уроків з груповими формами роботи

Серед найпоширеніших групових форм роботи на уроках «Я досліджую світ» є технологія «Мозковий штурм» (Рис.3.3)

В якій з технологій ви обізнані найбільше?

11 ответов

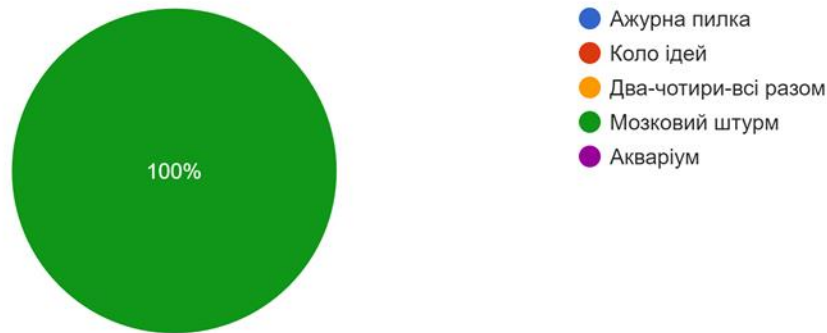

Рис.3.3 Форма групової роботи яка найчастіше використовується з учнями початкової школи.

Наступним етапом нашого дослідження було проведення педагогічного експерименту щодо визначення ефективності використання групових форм роботи. Експеримент проводився в 2-Б класі. У зв'язку з військовою діяльністю не було можливості проводити уроки одночасно з усім класом, відбулось об'єднання учнів на дві групи: експериментальна (А) та контрольна (Б). Експериментальна – діти навчались очно, була можливість використовувати групові форми роботи під час уроків «Я досліджую світ». Уроки включали роботу в парах, малих групах або командних проектах. У групі Б, що була контрольною, найчастіше проводились індивідуальні форми роботи, інколи асинхронно, дистанційно, бо діти знаходились на виїзді.

На початку дослідження у листопаді 2022 року проведено первинне оцінювання знань та навичок учнів з предмету «Я досліджую світ». У другому класі нашого закладу за методичними рекомендаціями застосовується формувальне оцінювання, судження якого - це вербальна оцінка. Після вивчення

певної теми учні пишуть діагностувальну роботу, яка оцінюється судженнями, затвердженими засіданням методичного об'єднання початкових класів, наприклад: «Дякую за відмінну роботу!», «Бачу, що ти стараєшся!», «Спробуй ще раз!», «Не здавайся!». Отриманні результати проаналізовані. Це дозволить нам порівняти початковий рівень між групами та врахувати цей фактор при аналізі результатів після проведення експерименту.

Далі нами було проведено уроки із застосування у різних форм навчання в експериментальній та контрольній групах. У експериментальній групі ми проводили уроки з використанням різних форм роботи, в тому числі і групової. Це були різні види групової роботи, такі як розв'язання завдань у малих групах, спільні дослідження або колективні проекти. Також ми використовували гру «Незнайко» під час роботи в парі (один учень читає, інший виправляє помилки); «Інтерв'ю» (узяти інтерв'ю і визначити ставлення партнера до заданого тексту, статті і т.д.), де кожен учень мав можливість внести свій внесок та спільно прийти до висновків. Нами було створено сприятливу навчальну атмосферу, де учні мали можливість співпрацювати та працювати разом у групах.

Наведемо приклади завдань для групової роботи учнів на уроці «Я досліджую світ» з теми «Тварини взимку» на етапі актуалізація опорних знань діти були об'єднані в групи і шукали відповіді на такі питання (табл.2.1):

Таблиця 3.1. Завдання групам по темі «Тварини взимку»

<i>Група 1</i>	Пригадайте, як комахи готувалися до зими. Де вони зимують?
<i>Група 2</i>	Пригадайте, як звірі готувалися до зими. Де вони зимують?

<i>Група 3</i>	Як узимку живуть риби? Що загрожує риbam в зимових водоймах? Чим можна допомогти риbam взимку?
<i>Група 4</i>	Пригадайте, де взимку живуть осілі птахи і які птахи прилітають до нас зимувати. Як зимують птахи? Чим можна допомогти птахам взимку?

Після виконання завдань учні презентували результати своєї роботи класу.

На етапі закріплення знань діти отримали ілюстрації з зображенням різноманітних тварин та повинні були розподілити їх на 3 групи. Використовувались зображенням тварин: білка, бобер, їжак, сойка, змії, лисиця, лось, миші, жаби, ящірки, кабан, вовк, дятел, заєць.

Таблиця 3.2. Завдання для груп на етапі закріплення знань по темі «Тварини взимку»

Роблять запаси	Впадають у сплячку	Шукають корм у природі
білка бобер миші сойка	їжак змії жаби ящірки кажан	лось лисиця кабан заєць вовк дятел

Також ми організовували спільні дослідження, де учні могли об'єднати свої знання та ресурси для вивчення конкретної теми або проблеми. Це стимулювало їх співпрацю, комунікацію та розвиток критичного мислення.

Крім того, учні експериментальної групи мали можливість працювати над колективними проектами, де вони могли використовувати свою творчість та спільно створювати щось нове.

Учні контрольної групи Б продовжували навчання на індивідуальній основі без використання групової взаємодії. Вони не брали участі у групових завданнях або спільних проектах, які використовувалися в експериментальній групі.

Контрольна група дозволяє нам мати базовий порівняльний показник для оцінки ефективності групових форм роботи. Порівнюючи результати між експериментальною групою А та контрольною групою Б, можемо встановити, чи є різниця в успішності та активності між цими двома підходами до навчання.

Під час проведення уроків в обох групах ми здійснювали спостереження та збирали дані щодо активності та успішності учнів. Для цього використовували різні методи збору даних, такі як спостереження, записи, тести, анкети та інші інструменти, спостерігали за співпрацею, взаємодією, залученістю та рівнем зацікавленості. Записували відомості про спільну роботу, обговорення, розподіл ролей та інші важливі аспекти групової діяльності.

Зібрані дані про активність та успішність учнів з обох груп були піддані аналізу та порівнянню. Наша мета полягала у визначенні впливу групових форм роботи на активність та успішність учнів. Для аналізу даних використовували статистичні методи, такі як середні значення. Ці методи допомагали нам визначити наявність статистично значущих різниць між експериментальною та контрольною групами.

Після завершення експериментального періоду навчання (вкінці року), проведено оцінку активності та успішності учнів в обох групах. Зібрані дані були проаналізовані та порівняні, щоб визначити вплив групових форм роботи на уроках «Я досліджую світ» у другому класі. Наприкінці навчального року під

час формувального оцінювання класними керівниками заповнюється свідоцтво досягнень, у природничій освітній галузі якого виділено наступні характеристики для оцінювання:

- Розпізнає природні й рукотворні об'єкти, об'єкти неживої і живої природи, утворює взаємозв'язки між ними;
- Називає та описує явища, які відбуваються в природі;
- Досліджує за інструкцією пропонувані об'єкти природи з використанням запропонованих приладів, описує за допомогою вчителя отриманий результат;
- Орієнтується на місцевості за об'єктами природи. Знаходить і показує на карті України (столицю України, Карпати, Крим, річку Дніпро, Чорне й Азовське моря);
- Називає умови, необхідні для життя організмів; наводить приклади природоохоронних заходів

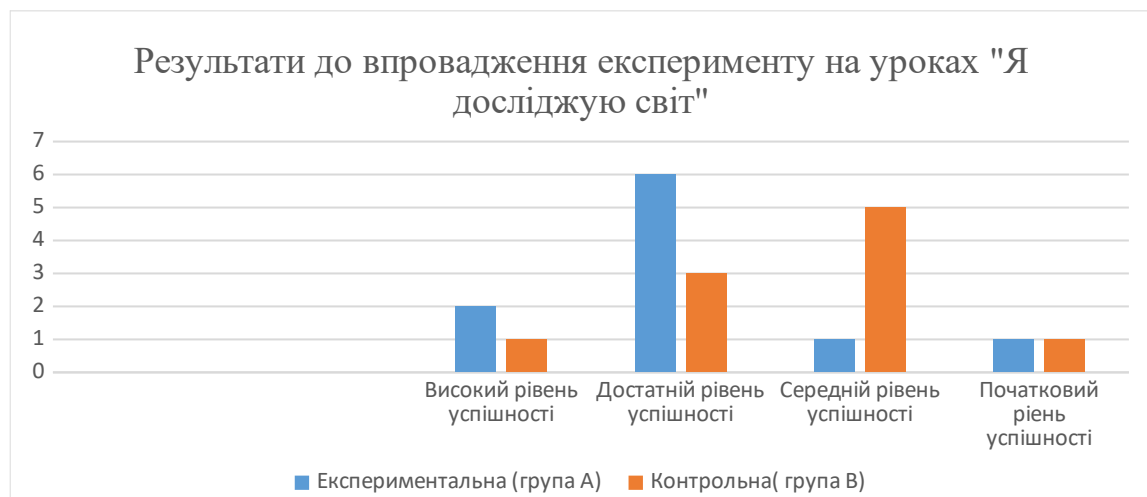
Після аналізу та порівняння отриманих даних про активність та успішність учнів з експериментальної групи, яка використовувала групові форми роботи, та контрольної групи, яка працювала на індивідуальній основі, ми можемо зробити інтерпретацію отриманих результатів.

Виявлені результати дозволяють нам зробити наступні висновки:

1. **Активність:** Учні з експериментальної групи, які використовували групові форми роботи, проявили вищу активність порівняно з учнями контрольної групи, які працювали на індивідуальній основі. Групові форми роботи спонукали учнів до більш активної взаємодії, обміну ідеями та співпраці з однокласниками.

2. **Успішність:** Учні з експериментальної групи досягли кращих результатів в навчанні порівняно з учнями контрольної групи. Групові форми роботи сприяли поглибленому розумінню навчального матеріалу, взаємодопомозі, обміну знаннями та навичками спілкування між учнями.

Загалом, результати нашого експерименту підтверджують, що використання групових форм роботи на уроках «Я досліджую світ» у другому класі має позитивний вплив на активність та успішність учнів. Групова взаємодія стимулює співпрацю, обмін ідеями, розвиток соціальних навичок та критичного мислення. Однак, варто зазначити, що результати нашого експерименту обмежені нашою конкретною вибіркою та можливістю залучення дітей до дослідження у зв'язку з військовою агресією рф. Інші фактори, такі як особливості класу, педагогічні методи та залучення родини, також можуть вплинути на ефективність групових форм роботи. Тому, перед загальним впровадженням цих підходів в навчальний процес, рекомендується провести додаткові дослідження та врахувати специфічні умови та потреби свого класу. [22].

У діаграмі відображені результати до та після впровадження експерименту з використанням групових форм роботи на уроках «Я досліджую світ» у другому класі.

За результатами експерименту, учні з експериментальної групи (група А) проявили вищу активність та досягли вищого рівня успішності порівняно з учнями контрольної групи (група Б), які працювали на індивідуальній основі.

Ця таблиця надає огляд результатів експерименту та показує, що використання групових форм роботи на уроках «Я досліджую світ» у другому класі може сприяти підвищенню активності та успішності учнів.

3.2 Методичні рекомендації щодо організації групової роботи на уроках «Я досліджую світ»

На основі результатів нашого експерименту з використанням групових форм роботи на уроках «Я досліджую світ» у другому класі, ми хотіли б запропонувати наступні методичні рекомендації щодо організації групової роботи:

Формування груп: Рекомендується формувати групи з урахуванням різноманітності навчальних потреб і здібностей учнів, враховуючи активних та менш активних учнів, а також рівень навчальних досягнень.

Розгляньте інтереси та здібності учнів при формуванні груп. Спробуйте створити групи, де учні зі схожими інтересами можуть спільно досліджувати та вивчати світ. Це сприятиме підвищенню мотивації та стимулюванню активності [25].

Необхідно звернути увагу на групову динаміку та взаємини між учнями. Спробувати забезпечити співпрацю та роботу в гармонійній атмосфері. Враховуйте особистість кожного учня та його можливість взаємодіяти з іншими членами групи.

Рекомендується змінювати способи об'єднання у групи:

- по ряду парт у класі;
- по номеру варіанта (I і II варіант);
- сусіди по парті;
- за журналом (навпіл, через одного, парні-непарні і т. д.);
- за статевою ознакою — хлопчики, дівчатка;
- за часом року, в якому народилася дитина (зима, весна, літо, осінь);
- за датою народження (парна, непарна кількість);
- по першій букві імені або прізвища (голосні — приголосні, дзвінки — глухі і ін. — актуально для уроків української мови);
- розрахунок за номерами (перший-другий-третій і т. д.). Розрахунок робиться виходячи з потрібної кількості груп (а не числа учасників в групах);

- за лічилочкою ;
- за жеребом. В кошику можуть перебувати:

-листочки різного кольору — команди червоних, жовтих, синіх;

-предмети, заздалегідь покладені учнями (учні по черзі витягують предмети і об'єднуються у групи потрібного складу, наприклад, один учень, витягуючи чийсь предмет, знаходить собі пару);

-геометричні фігури — команди квадратів, трикутників, кіл та ін. (актуально для уроків математики);

-зображення тварин — команди птахів, риб, ссавців або травоядні, хижаки (для уроків природничої освітньої галузі);

-зображення рослин — команди дерев і чагарників, хвойних і листяних дерев (для уроків про навколишній світ);

-назви чи зображення країн, міст, географічних об'єктів — команди європейців, азіатів, африканців або ж команди озер, гір, річок (для уроків «Я досліджую світ»);

-а також ряд інших термінів і понять для кожного предмета.

Чіткі ролі та відповідальність: Визначте ролі учнів у групі, де кожен має свою відповідальність. Наприклад, можна призначити лідера, дослідника, організатора, презентатора тощо. Це сприятиме ефективній співпраці та використанню потенціалу кожного учня.

Для забезпечення ефективної співпраці та використання потенціалу кожного учня у груповій роботі на уроках "Я досліджую світ", рекомендується визначити чіткі ролі та відповідальності для кожного учасника групи. Ось деякі ідеї для розподілу ролей:

1. Лідер: Визначте учня, який буде відповідати за організацію та координацію роботи групи. Лідер має забезпечити виконання завдань, керувати часом та стимулювати співпрацю.

2. Дослідник: Призначте учня, який буде відповідати за збір і аналіз інформації, проведення експериментів або досліджень. Дослідник має здійснювати пошук джерел інформації та забезпечувати наявність необхідних даних для проекту [26].

3. Організатор: Призначте учня, який буде відповідати за планування та організацію діяльності групи. Організатор має визначати послідовність дій, розподіляти завдання та забезпечувати належний порядок під час роботи.

4. Презентатор: Визначте учня, який буде відповідати за підготовку та представлення результатів роботи групи. Презентатор має забезпечити чітку та цікаву презентацію, вміти передати інформацію аудиторії та відповідати на запитання.

Це лише деякі приклади ролей, і ви можете адаптувати їх до потреб вашого класу та конкретного проекту. Важливо, щоб кожен учень мав відчуття важливості своєї ролі та відповідальності за спільний успіх групи.

Спільне формулювання завдань: Залучайте учнів до процесу формулювання завдань і постановки цілей проекту. Це сприятиме їхній мотивації та залученню до активної діяльності.

Щоб підвищити мотивацію та активну участь учнів на уроках "Я досліджую світ", рекомендується залучати їх до процесу формулювання завдань та постановки цілей проекту. Ось деякі деталізовані рекомендації:

1. Групове обговорення: Запропонуйте учням працювати у групах для обговорення теми проекту. Підтримуйте відкриту дискусію та обмін ідеями, де кожен учень може висловити свої думки та пропозиції.

2. Формулювання запитань: Підтримуйте учнів у формулюванні запитань, які хотіли б дослідити або дізнатися під час проекту. Дайте їм можливість ставити запитання, які їх цікавлять та визначають напрямок дослідження.

3. Визначення цілей: Разом з учнями визначте цілі проекту, які вони хочуть досягти. Спонукайте їх встановлювати SMART-цілі (конкретні, вимірювані, досяжні, релевантні та часово обмежені), щоб мати чітку орієнтацію та мотивації[27].

4. Планування дій: Розгляньте разом з учнями можливі кроки та дії, які потрібно виконати для досягнення поставлених цілей. Допоможіть їм створити план дій, враховуючи послідовність кроків та ресурси, які можуть знадобитися.

5. Залучення учнів до прийняття рішень: Підтримуйте учнів у прийнятті рішень, пов'язаних з організацією та виконанням проекту. Дайте їм можливість брати активну участь у прийнятті рішень та впливати на розвиток проекту

Співпраця та обмін ідеями: Створюйте сприятливу атмосферу для співпраці та обміну ідеями між учнями. Заохочуйте їх активно слухати один одного, висловлювати свої думки та допомагати один одному. Використовуйте методику «Мозковий штурм» або «Круглі столи» для стимулювання спільного мислення.

Комунікація: Розвивайте навички комунікації учнів, навчайте їх ефективно спілкуватися у групі. Важливо навчити учнів слухати один одного, висловлювати свої думки чітко та ввічливо, а також вміти давати та приймати конструктивний зворотній зв'язок [28].

Взаємодопомога: Створюйте умови для взаємодопомоги між учнями. Заохочуйте учнів допомагати один одному вирішувати проблеми, ділитися ідеями та навичками. Створіть атмосферу, де учні відчувають підтримку та спільну відповідальність за успіх групи.

Виявлення талантів: Сприяйте виявленню та розвитку талантів кожного учня у групі. Дайте можливість кожному учаснику внести свій внесок у проект, використовуючи свої індивідуальні здібності та навички.

Використання різноманітних ресурсів: Залучайте до проекту різні ресурси, такі як книги, Інтернет, мультимедійні матеріали та зовнішні експерти. Це розширить можливості учнів для дослідження та поглиблення знань.

Для поглиблення дослідницької роботи на уроках «Я досліджую світ» рекомендується залучати різноманітні ресурси:

1. Книги та друковані джерела: Запропонуйте учням використовувати книги, підручники, довідники або журнали для пошуку інформації. Підтримуйте їх у розвитку навичок пошуку та критичного оцінювання джерел.

2. Інтернет та електронні ресурси: Залучайте учнів до використання Інтернету для пошуку інформації, перегляду відеоматеріалів, доступу до електронних джерел або навчальних платформ. Навчайте їх ефективно використовувати пошукові системи та критично оцінювати достовірність джерел.

3. Мультимедійні матеріали: Використовуйте мультимедійні матеріали, такі як відео, аудіо, презентації або інтерактивні ресурси, для збагачення навчального процесу. Це може включати демонстрацію відеороликів, використання інтерактивних симуляцій або перегляд презентацій.[29].

4. Зовнішні експерти: Запросіть зовнішніх експертів, які можуть поділитися своїми знаннями та досвідом з учнями. Це можуть бути вчені, вчителі-предметники, представники громадських організацій або практикуючі фахівці. Залучення зовнішніх експертів розширить горизонти дослідження учнів і надихне їх до нових відкриттів.

Залучення різноманітних ресурсів допоможе учням збагатити свої дослідження та отримати більш глибокі та широкі знання про обрану тему.

Систематичний моніторинг та оцінка: Проводьте систематичний моніторинг роботи груп, надавайте конструктивний фідбек та оцінюйте результати. Сприяйте самооцінці та рефлексії учнів щодо їхньої участі у груповій роботі.

Для ефективної організації групової роботи на уроках «Я досліджую світ», рекомендується проводити систематичний моніторинг та оцінку роботи груп:

1. Моніторинг прогресу: Слідкуйте за прогресом роботи груп на протязі проекту. Спостерігайте за тим, як вони працюють над завданнями, виконують ролі та співпрацюють між собою. Заохочуйте групи залучати усіх учасників та ефективно виконувати поставлені завдання.

2. Надання зворотнього зв'язку: Під час моніторингу надавайте конструктивний зворотній зв'язок групам. Похваліть їхні досягнення та зверніть увагу на можливості покращення. Використовуйте позитивне підсилення та корисні поради для стимулювання подальшого розвитку та зростання груп.

3. Оцінка результатів: По завершенні проекту оцініть результати групової роботи. Врахуйте якість виконаних завдань, ступінь співпраці та досягнення поставлених цілей. Використовуйте об'єктивні критерії оцінювання, такі як якість дослідження, творчий підхід та комунікаційні навички[30].

4. Самооцінка та рефлексія: Сприяйте самооцінці та рефлексії учнів щодо їхньої участі у груповій роботі. Запропонуйте їм задуматися над своїм внеском у проект, розглянути свої сильні сторони та області для покращення. Запитайте, як вони могли б покращити свою співпрацю та взаємодію у групі.

Цей систематичний моніторинг та оцінка допоможе учням зрозуміти свій прогрес, покращити співпрацю та навчитися самооцінюванню, що сприятиме подальшому розвитку їхніх навичок та здібностей.

Презентація результатів: Забезпечте можливість групам презентувати свої результати перед аудиторією. Це може бути у формі презентацій, виставок, відео чи інших креативних форм. Заохочуйте учнів до якісної підготовки та публічного виступу [31, с.54-59].

Під час організації групової роботи на уроках «Я досліджую світ» важливо забезпечити можливість групам презентувати свої результати перед аудиторією:

Вибір формату презентації: Розгляньте різні формати презентації, такі як презентаційні слайди, виставки, відео або демонстрація практичних виробів. Виберіть формат, який найкраще відповідає темі проекту та здібностям учнів.

Підготовка та практика: Забезпечте достатньо часу для підготовки груп до презентації. Надайте їм можливість вивчити матеріал, впевнитися в його правильності та практикуватися в публічному виступі. Надайте конструктивний фідбек та поради для поліпшення їхньої презентації.

Аудиторія та сприйняття: Розгляньте, кому будуть презентувати результати групи. Приділіть увагу потребам та сприйняттю аудиторії. Переконайтеся, що презентація доступна та зрозуміла для слухачів.

Залучення учнів до активного слухання: Залучайте інших учнів до активного слухання та взаємодії під час презентацій. Створіть можливість для запитань, обговорень та обміну думками після кожної презентації.

Визнання зусиль: По завершенні презентацій, визнайте зусилля та досягнення груп. Похваліть їхню працю, надайте конструктивний фідбек та спонукайте до подальшого розвитку та самовдосконалення.

Презентація результатів допоможе учням продемонструвати свої досягнення, відчути гордість за свою роботу та навчитися ефективно комунікувати перед аудиторією.

Впровадження цих методичних рекомендацій допоможе покращити групову взаємодію та активність учнів на уроках «Я досліджую світ». Врахуйте специфіку свого класу та потреби учнів, адаптуйте ці рекомендації до своєї педагогічної практики [32].

ВИСНОВКИ

На основі проведеного аналізу теоретичних джерел та наукової літератури визначено психолого-педагогічні аспекти групової роботи учнів початкової школи, вивчено практичний досвід використання цих форм роботи на уроках «Я досліджую світ», досліджено вплив групових форм роботи на соціальний розвиток, комунікативні навички, критичне мислення та інші аспекти розвитку дітей, а також встановлено ефективність застосування різних видів групової роботи на уроках на успішність учнів другого класу. Отримані результати дослідження підтвердили досягнення мети та вирішення поставлених завдань і дають підстави для формулювання наступних висновків:

Групова робота в початковій школі має великий потенціал для розвитку учнів у різних аспектах. Вона сприяє формуванню комунікативних навичок, розвитку критичного мислення, активному залученню учнів до навчання та соціальному взаємодії. Практика показує, що групова робота може покращити академічні досягнення учнів та сприяти їхньому розвитку як особистостей.

Різні види групової роботи, такі як кооперативно-групова та індивідуально-групова, можуть бути ефективними в залежності від конкретної ситуації та цілей уроку. Важливо обирати підходящий вид групової роботи, щоб досягти найкращих результатів.

Дослідження підтверджують, що групова робота сприяє покращенню співництва, розвитку емпатії та розумінню інших людей. Вона надає учням можливість виражати свої думки та емоції, вчитися співпрацювати та взаємодіяти в команді.

На підставі цих висновків рекомендується вчителям початкової школи активно використовувати групову роботу в навчальному процесі, ретельно

обираючи вид групової роботи відповідно до завдань уроку та потреб учнів. Налагодження співпраці та комунікації між учнями в групах сприятиме їхньому більш повноцінному розвитку та підвищенню мотивації до навчання.

На основі отриманих результатів дослідження можна сформулювати наукові і практичні рекомендації:

Наукові рекомендації:

1. Провести подальше дослідження впливу групової форми роботи на розвиток різних аспектів особистості молодших школярів.
2. Розширити дослідження на більш широку групу молодших школярів з різних шкіл та контекстів.
3. Дослідити ефективні методи та стратегії організації групової роботи для молодших школярів з різними потребами та здібностями.

Практичні рекомендації:

1. Використовуйте групову форму роботи для розвитку соціальних навичок молодших школярів, забезпечуючи їм можливість спілкуватися, співпрацювати та взаємодопомагати.
2. Застосовуйте різноманітні види та прийоми групової роботи, такі як кооперативне навчання, групові дискусії, проектна робота тощо, для забезпечення активної участі та залученості учнів.
3. Ретельно плануйте та структуруйте групову роботу, визначаючи чіткі цілі, завдання та ролі для кожної групи, а також забезпечуйте необхідну підтримку та моніторинг з боку вчителя.
4. Проводьте рефлексію та оцінку після завершення групової роботи, дозволяючи учням обговорити свою роботу, виявити сильні сторони та можливості для покращення.

5. Надавайте індивідуальну підтримку та адаптування завдань до потреб кожного учня, забезпечуючи індивідуалізований підхід у груповій формі роботи.

Ці рекомендації можуть бути використані вчителями та педагогами для ефективної організації групової роботи молодших школярів та сприяння їхньому розвитку та навчанню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державні стандарти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednyaosvita/derzhavni-standarti> (дата звернення:09.10.2023).
1. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti> (дата звернення: 09.10.2023) Волощенко О., Козак О., Остапенко Г. Я досліджую світ: підручник інтегрованого курсу для 1 кл. Ч1. К.: Світич, 2018. 128 с.
2. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 1-2 клас
3. Я досліджую світ 2 клас Бібик 2019 ч.1 URL: <https://shkola.in.ua/2369-ya-doslidzhuuy-svit-2-klas-bibik-2019-ch-1.html>
4. Я досліджую світ 2 клас Корнієнко 2019 ч.2 URL: <https://shkola.in.ua/2370-ya-doslidzhuuy-svit-2-klas-kornienko-2019-ch-2.html>
5. Я досліджую світ 2 клас Андрусенко 2019 ч.1 URL: <https://shkola.in.ua/1299-ya-doslidzhuuy-svit-2-klas-andrusenko-2019-ch-1.html>
6. Я досліджую світ 2 клас Большакова 2019 ч.1 URL: <https://shkola.in.ua/1300-ya-doslidzhuuy-svit-2-klas-bol-shakova-2019-ch-1.html>
7. Алексієнко С. Інноваційні технології навчання як засіб розвитку творчої активності учнів / С. Алексієнко // Шкільний світ. – 2010. – № 10. 25 с.
8. Борзик О. Б. Проведення пробних уроків з природознавства та інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у початковій школі: метод. рек. Харків, 2020. 188 с.
9. Волощенко О., Козак О., Остапенко Г. Я досліджую світ: підручник інтегрованого курсу для 1 кл. Ч1. К.: Світич, 2018. 128 с.
- 10.Воронцова Т. В., Пономаренко В. С. та інші. Вчимося жити разом. Посібник для вчителя з розвитку соціальних навичок у курсі «Основи здоров'я» (початкова школа) // Алатон. – 2017

11. Гільберг Т., Тарнавська С., Гнатюк О., Павич Н. Я досліджую світ: підручник інтегрованого курсу для 1 кл. Ч1. Київ: Генеза, 2018. 112 с.
12. Гільберг Т., Тарнавська С., Павич Н. Методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1-2 класах. Київ: Генеза, 2020. 256 с
13. Гомоляко Д.О. Умови оптимізації пізнавальної активності дітей 6(7) років засобами пошуково-дослідницької діяльності / Д.О. Гомоляко. – Ніжин, 2019. 103 с.
14. Дудник Н. Організація групової діяльності школярів / Н. Дудник // Педагогіка: збірник наук.праць ДДПУ. – Дрогобич: Науково-видавничий центр ДДПУ ім. Івана Франка, 2009. – Вип. 19. – С. 69-73.
15. Дятленко Т. І. Про групові форми роботи на уроках літератури у методичній спадщині Н. Й. Волошиної / Т. І. Дятленко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. – 2016. – Вип. 140. – С.213-216.
16. Еколого-психологічні чинники сучасного способу життя: колективна монографія / за ред. Ю.М.Швалба. Київ : Педагогічна думка, 2007. 276 с.
17. Жаркова І. Я досліджую світ: підручник інтегрованого курсу для 1 кл. Ч1. Тернопіль: Підручники і посібники, 2018. 96с.
18. Ковальчук В. І. Інноваційні підходи до організації навчального процесу / В. І. Ковальчук. – Київ: Шкільний світ, 2011. – 128 с
19. Ковальчук В. І. Інноваційні підходи до організації навчального процесу / В. І. Ковальчук. – Київ: Шкільний світ, 2011. – 128 с
20. Козира В. М. Технологія розвитку критичного мислення у навчальному процесі: навчально-методичний посібник для вчителів / В. М. Козира. – Тернопіль: ТОКШПО, 2017. – 60 с.

- 21.Козира В. М. Технологія розвитку критичного мислення у навчальному процесі: навчально-методичний посібник для вчителів / В. М. Козира. – Тернопіль: ТОКІППО, 2017. – 60 с.
- 22.Колодій Т. Впровадження технології критичного мислення на уроках в початковій школі / Т. Колодій. – Київ: Педагогічна думка, 2014. – 346 с.
- 23.Комплексна методика дослідження психофізичного розвитку дітей 5-7 років / Авт.-упор. К. О. Піменова, О. П. Таран, Т. П. Цюман. – К., 2009. – 87 с.
- 24.Концептуальні засади реформування середньої школи «Нова українська школа» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
- 25.Кроуфорд А. Технології розвитку критичного мислення / А. Кроуфорд, В. Саул. – Київ: Пляда, 2016. – 220 с.
- 26.Лорман Т. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі: [практ. посіб.] /Лорман Т., Деспелер Д., Харві Д.; [пер. з англ. Т. Клекота]. – К. : СПД-ФО Парашин І.С., 2010. – 296 с.
- 27.Лотоцька А., Пасічник О. Організація дистанційного навчання в школі: методичні рекомендації. – Київ: Травень, 2020. – 71 с
- 28.Макаренко В. М. Як опанувати технологію формування критичного мислення / В. М. Макаренко, О. О. Туманцова. – Харків: Вид. група «Основа», 2014. – 96 с.
- 29.Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посіб. / С. Д. Максименко, В. О. Соловієнко. – Київ: МАУП, 2015. – 256 с.
- 30.Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посіб. / С. Д. Максименко, В. О. Соловієнко. – Київ: МАУП, 2015. – 256 с.
- 31.Муковіз О.П. Основи дистанційного навчання у початковій освіті: навчально-методичний посібник / О. П. Муковіз. – Умань: Візаві, 2018. – 128 с.

32. Мухацька Б. Стимулювання пізнавальної активності дітей у дитячому садку / Б. Мухацька. Краків: WN AP, 2000. – 318 с
33. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1 - 4 класи. - К.: Видавничий дім «Освіта», 2012. - 392с.
34. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag. red. N. M. Bibik. – Київ: Літера ЛТД, 2018. – 160 с.
35. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag. red. sN.M. Bibik. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.
36. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / Під заг. ред. Бібік Н. М. — К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. — 206с.
37. Нор К. Ф. Групова навчальна діяльність молодших школярів: історія, теорія, технологія: наук.-метод. посіб. / К. Ф. Нор. – Миколаїв: Іліон, 2006. – 163 с.
38. Опис досвіду роботи вчителя початкових класів Шабської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №1 Білгород-Дністровського району Одеської області Андрієвської Тетяни Сергіївни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://internat.dv.kr.ua/12-13/opis_dosvidu_roboti.doc
39. Освітні технології: навчально-методичний посібник / [Кіктенко А. З., Любарська О. М, Пехота О. М. та ін.]; за ред. О. М. Пехоти. – Київ: А.С.К., 2003. – 255 с.
40. Осипенко Л. В. Формування компетентності учнів початкових класів шляхом впровадження технології розвитку критичного мислення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita-krda.mk.ua/attachments/article/146/%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%81%20%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%83%20%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B8.doc>.

41. Охріменко Л. Організація групової роботи учнів під час вивчення української мови в початкових класах / Л. Охріменко // Початкова школа. – 2017. – №2. – С.10-14.
42. Покроєва Л. Ю. Сучасний урок: традиційні та інноваційні підходи Л. Ю. Покроєва // Директор школи. – 2015. – № 4. – С. 4-14.
43. Пометун О. І. Основи критичного мислення: метод. посіб. для вчителів / О. І. Пометун, І. М. Сущенко. – Дніпро: ЛПРА, 2016. – 156 с.
44. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. – Київ: Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.
45. Пономарьова К. І. Буквар «Я читаю»: підруч. для 1 кл. у 2-х ч. (ч.1) – Київ: Оріон, 2018. – 217 с.
46. Пономарьова К. І. Буквар «Я читаю»: підруч. для 1 кл. у 2-х ч. (ч.1) – Київ: Оріон, 2018. – 217 с.
47. Рахімов А. Формування творчого мислення школярів в процесі навчальної діяльності / А. Рахімов. – Київ: АССА, 2016. – 167 с.
48. Святлом С. Групова навчально-пізнавальна діяльність учнів / С. Святлом. – Київ: Педагогічна думка, 2004. – С.35-39.
49. Синельников В. М. Особливості та структура критичної оцінки та самооцінки у молодших школярів / В. М. Синельников // Початкова школа. – 1972. – № 1. – С.9-18.
50. Соціально-психологічні чинники становлення статево-рольової ідентифікації особистості: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Н. М. Городнова; Ін-т педагогіки і психології профес. освіти АПН України. – Київ, 2006. – 24 с.
51. Темербекова А. А. Інноваційні інформаційно-комунікаційні технології: навчально-методичний комплекс / А. А. Темербекова. – Горно- Алтайск: Вид-во ГАГУ, 2010. – 118 с.

52. Терлецька Л. Г. Психологія дитинства: навч. посіб. / Л. Г. Терлецька. – К.: Главник, 2016. – 144 с
53. Терно С. О. Розвиток критичного мислення / С. О. Терно // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – 2017. – №4. – С.5-13.
54. Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/1tipova-osvitnya-programa-rozroblena-pid->
55. Тягло А. В. Критичне мислення на основі логіки / А. В. Тягло. – Харків: АССА, 2016. – 210 с.
56. Тягло А. В. Критичне мислення: проблеми світової освіти 21 століття / Г. С. Воропай, А. В. Тягло. – Харків: АССА, 2015. – 284 с.
57. Філь В. Особливості критичного мислення молодших школярів / В. Філь. – Київ: Основа, 2014. – 407 с.
58. Хромчихіна О. О., Кармаліт О. Б. STEM-проекти для початкової школи. — Х.: Вид. гру- па «Основа», 2020. — 95 [1] с.— (Серія «Нова українська школа»)
59. Шевцова О. А. Організація пізнавальної діяльності в школі / О.А.Шевцова. – Х.: Вид. група «Основа», 2018. – 300 с.
60. Юрченко О. Навчання через діалог і мотивацію до успіху / О. Юрченко // Директор школи. – 2014. – № 4. – С. 54–59.
61. Ярош Г. Сучасний урок у початковій школі. 33 уроки з використанням технології розвитку критичного мислення / Г. Ярош, Н. Седова. – Харків: Основа, 2015. – 240 с.